

UPPSALA
UNIVERSITET

Teologiska institutionen
Höstterminen 2018

Magisteruppsats i mänskliga rättigheter
15 högskolepoäng

Frivilligt tvångsarbete

Uttolkning av fallet *Chowdury v. Greece* i den europeiska domstolen för mänskliga rättigheter utifrån ett moraliskt perspektiv på förtryck

Författare: Camilla Rubensson
Handledare: docent Per Sundman

Abstract

The European Court of Human Rights has made a judgement in favor of the workers in a case of forced labor in which they clarify that a working relationship can constitute forced labor even if the worker initially has accepted the working conditions if there are elements of exploitation. In this essay idea and argumentation analysis are used to analyze the judgement through the eyes of Iris Marion Youngs normative theory of the *five faces of oppression*, to explore if the courts argumentation reaches a moral standard in line with the theory. The essay reveals among other things, that an effort to explore the life situation of victims from a holistic perspective were crucial in the judicial process, as well as an effort to understand structural oppression hidden in the everyday life. The conclusions show that the judgment meets many aspects of Youngs theory in revealing oppression and giving arguments in line with its moral grounds. However, the argumentation could have been even more versatile around issues of structural oppression and consequences thereof on the social group.

Keywords: Forced labor, human trafficking, exploration, marginalization, Chowdury, ECtHR, ECHR, ethics, political philosophy, five faces of oppression, workers right

Sammandrag

Den europeiska domstolen för mänskliga rättigheter har tagit upp ett mål om tvångsarbete där de klargjort att en arbetsrelation kan utgöra tvångsarbete även om arbetaren initialt accepterat arbetsvillkoren om det finns exploaterande element. I uppsatsen används idé- och argumentationsanalys för att analysera domslutet genom applicering Iris Marion Youngs teori om fem ansikten av förtryck för att utröna om domstolens argumentation uppnår en nivå av moral i linje med teorin. Uppsatsen klargör bland annat, vikten av att domstolen sett till offrens hela livssituation från ett helhetsperspektiv och att de ansträngt sig att sätta sig in i sådant strukturellt förtryck som ofta är dolt i vardagliga beteenden. Uppsatsen visar att domslutet genom sitt tillvägagångssätt på ett tillfredställande sätt kunnat visa på förekomst av förtryck som annars kunde ha passerat ostraffat, och att motiven i beslutet utgår ifrån en moralisk grund i paritet med teorin. Argumentationen kunde dock ha innehållit en mer mångfacetterad beskrivning av strukturellt förtryck och dess konsekvenser på den sociala gruppen.

Nyckelord: Tvångsarbete, trafficking, exploatering, marginalisering, folkrätt, Chowdury, ECtHR, ECHR, etik, politisk filosofi, fem ansikten av förtryck, arbetares rättigheter

Innehållsförteckning

Abstract	3
Sammandrag	4
Innehållsförteckning	5
1. Inledning.....	7
1.1. Problemformulering, syfte och frågeställningar	7
1.1.1. Problemformulering och syfte	7
1.1.2. Frågeställningar	9
1.2. Bakgrund /Kontext	10
1.3. Definitioner och avgränsningar	13
1.4. Tidigare forskning om hur folkrätten tagit sig an problematiken runt trafficking och exploatering	15
2. Metod och material.....	16
2.1. Metod.....	16
2.2. Material	17
3. Teori	19
3.1. Bakgrund till vald teoretisk ansats	19
3.2. Strukturer som möjliggör och uppmuntrar förtryck i demokratiska välfärdsstater	21
3.2.1. Den sociala gruppen	22
3.2.2. Skillnader mellan orättvisa i form av förtryck och i form av dominans.....	23
3.2.3. Fördelning av tillgångar och ”vanliga” människor som förtryckare	25
3.3. Fem ansikten av förtryck.....	28
3.4. Sammanfattande slutsatser från den teoretiska ansatsen	31
4. Analys.....	33
4.1. Chowdury-fallet.....	33
4.2. Relevanta lagrum.....	37
4.3. Aspekter av individers livssituation	38
4.4. Grupp tillhörighetens betydelse för Morched Chowdury och hans arbetskamrater	39
4.5. Youngs fem ansikten av förtryck applicerade på rättsfallet	41
4.5.1. Bakgrund	41
4.5.2. Exploatering	41
4.5.3. Marginalisering	45
4.5.4. Kulturell dominans eller kulturimperialism	47
4.5.5. Hjälpplöshet.....	48
4.5.6. Våld	50
4.6. Rättsväsendets inkluderande av ett strukturellt perspektiv vid bedömningen av förtryck	53
4.6.1. Är Youngs strukturella sätt att förstå förtryck rimligt?	53

4.7. Sammanfattande slutsatser från analysen	55
5. Slutdiskussion.....	58
Litteraturlista	60
Bilaga 1. Relevanta lagrum i grekisk lagstiftning	63

1. Inledning

Det är skrämmande att konstatera en utveckling där orättvisorna på arbetsmarknaden bara blir allt större, genom ökande löneklyftor och försämrade villkor för de minst privilegierade, att det verkar ha normaliserats och att medborgare i välfärdsstater såsom konsumenter blir medskyldiga till ordningen genom sin konsumtion utan att få vetskap om vilka kostnader det innebär i form av kränkningar av andra människors rättigheter.¹ Gemene man kan lätt invaggas i bilden av att sådana orättvisor är en del av en världsordning vi inte kan vara med och påverka när i själva verket mycket mer skulle kunna göras för att synliggöra orättvisorna, adressera och åtgärda dem. Ett sätt är att se till att existerande lagar appliceras i enlighet med rättighetstraktaten och därigenom markera gränserna för exploatering.

I denna uppsats studeras hur det folkrättsliga rättsväsendet tagit sig an ett fall av tvångsarbete och i vilken grad domstolens sätt att argumentera stämmer överens med grundtankarna i de mänskliga rättigheterna avseende alla människors rätt att behandlas med värdighet och respekt. Den teoretiska basen för diskussionen utgörs av Iris Marion Youngs ansats om förtryckets fem ansikten².

1.1. Problemformulering, syfte och frågeställningar

1.1.1. Problemformulering och syfte

Gapet mellan de allra rikaste och resten av världens befolkning bara ökar. Sedan 2015 äger de rikaste 1% av jordens befolkning mer än övriga 99% tillsammans, och över nästan hela jordklotet har skillnaderna mellan de rikaste och fattigaste på nationell såväl som på internationell nivå ökat stadigt under de senaste decennierna.³ Exempelvis levde sju av tio människor år 2013 i länder där den ekonomiska orättvisan var större än den var 30 år tidigare.⁴

Att många individer arbetar för låga löner och med otillfredsställande arbetsvillkor är en realitet som således kan konstateras fortfarande idag, ett par decennier in på 2000-talet, och att den orättvisa som råder mellan olika grupper på global nivå inte verkar

---

¹ Benería, Berik och Floro 2016

² 'Five Faces of Oppression' i Young 1990, kapitel 2.

³ Hardoon 2017, s. 2–3

⁴ Seery och Caistor Arendar 2014, s. 30

ha minskat i takt med globaliseringen.⁵ I en optimal värld, med en optimal rättsskipning hade sådana orättvisor, dvs att vissa exploateras för andras vinning, kunnat adresseras genom att samma rättsliga skydd hade applicerats för alla. Med en minst sagt varierande flora av statsskick bland världens stater ligger en sådan totalt rättvis och jämlik världsordning långt borta, men trots att det är svårt att få med alla stater på en gemensam rättighetsagenda skulle de mer välfungerande rättsstaterna kunna göra mycket mer. I dessa stater finns många handelsrelaterade och globala företag som borde styras av de folkrättsliga principerna på ett mer konkret sätt så att alla arbetare, oavsett nationalitet, skyddades från exploatering och utnyttjande.

Den här uppsatsen riktar in sig på frågor som rör arbetsrelationer; hur sådana upprättas och vad som gör att vissa människor går med på att exploateras, samt nivåer av exploatering och var gränsen går för det moraliskt försvarbara. Den kommer fokusera på de juridiska verktyg som finns på folkrättslig nivå för att skydda människors rättigheter och titta på hur de kan användas för skydd av mänsklig värdighet. Man kan anta att de flesta eller i alla fall många människor anser det oacceptabelt att hålla individer frihetsberövade och tvinga dem till arbete utan ersättning, dvs arbete under slavlika förhållanden eller träldom. Men det blir mindre självklart var gränserna ska gå i situationer där individer av varierande skäl upplever att de måste arbeta under dåliga villkor och som också kan vara en form av tvångsarbete eller trafficking, även om arbetarna inte blivit konkret frihetsberövade eller fysiskt tvingade.⁶ Ett sätt att närma sig denna i grunden moraliska fråga är att genom en normativ modell för förtryck penetrera frågan om gränsdragningen för mänsklig värdighet och utforska om det finns delvis nya sätt att utkräva ansvar för att sådan gränsdragning upprätthålls. Uppsatsen studerar utifrån en sådan normativ modell om den europeiska domstolen för mänskliga rättigheter (the European Court of Human Rights, "ECtHR") tar ett steg i denna riktning i sin hantering av ett rättsfall beskrivet nedan.

För att avgränsa arbetet har rättsfallet *Chowdury and others v. Greece* ("Chowdury-fallet", "Chowdury" eller "fallet") valts som utgångspunkt för diskussionen.⁷ Fallet togs upp i den europeiska domstolen för mänskliga rättigheter ("ECtHR") i mars 2017 och behandlar anklagelsen om att 42 bangladeshiska jordgubbsplockare utsattes för tvångsarbete och trafficking i Manolada i Grekland under år 2013. Fallet handlar om en grupp

---

⁵ Hardoon 2017, s. 2–3 och Seery och Caistor Arendar 2014, s 30

⁶ Se exempelvis klargörande avseende detta i the Council of Europe, Explanatory Report - CETS 197, §77

⁷ *Case of Chowdury and others v. Greece*, ECtHR, Strasbourg, Judgement of 30 March 2017, Application no. 21884/15. ("Chowdury")

individer som befann sig på botten av samhällets hierarki. De är immigrerade arbetare utan uppehållstillstånd och arbetstillstånd som valt att säsongarbeta på en jordgubbsplantage i Manolada. Det är ett frivilligt val som till en början kan tyckas vara förhållandevis okej. Åtminstone verkar dessa individer anse det utifrån den situation de befinner sig i, eftersom de utan tvång godkänt arbetsvillkoren. Men många andra individer i Grekland eller Europa hade med stor sannolikhet inte accepterat de villkor arbetarna gick med på. Domen beskriver hur situationen för arbetarna blev allt sämre för att sluta i en katastrof, som blev upprinnelsen till att arbetarnas situation först togs upp av grekisk domstol, och sedan lyftes till Europas domstol för mänskliga rättigheter (ECtHR). Hade arbetarnas mänskliga rättigheter kränkts genom den behandling de fått utstå på plantagen är en fråga domstolarna ställde sig och som kommer penetreras i denna uppsats. Rättsväsendets hantering och argumentation av fallet studeras och bedöms i uppsatsen utifrån ett normativt perspektiv med hjälp av Iris Marion Youngs uppdelning och beskrivning av förtryck utifrån det hon kallar förtryckets fem ansikten 'Five Faces of Oppression' presenterad i hennes verk *Justice and the Politics of Difference*⁸.

Syftet med uppsatsen är att bedöma om den rättsliga processen lyckades uppnå en tillfredställande grad av rättvisa för ovan beskrivna rättsfall.

1.1.2. Frågeställningar

Uppsatsens två grundläggande frågeställningarna är:

1. I vilken utsträckning kunde folkrätten skydda individerna från exploatering?
2. Hur väl levde rättskipningen upp till en tillfredsställande nivå av rättvisa i det valda rättsfallet utifrån Youngs ansats om förtryck?

För att kunna svara på dessa grundläggande frågeställningar studeras bland annat följande delfrågor.

- Hur lyhörda var domstolarna för att sätta sig in i människors hela livssituation?
- Hur kan utsatta människors möjligheter i livet påverkas av hur de blir bemötta av sin omgivning?

---

⁸ Young 1990, kapitel 2

- Hur kan tillhörigheter till vissa sociala grupper påverka omgivningens förhållningssätt?
- I vilken grad kan man tala om att arbetarna accepterat arbetsvillkoren *frivilligt*?
- Har staten, i det här fallet Grekland, levt upp till sitt ansvar att inrätta samhällssystem för att minimera förtryckande beteende mellan individer, med fokus på det rättsliga?

1.2. Bakgrund /Kontext

Oförmågan att agera på den orättvisa fördelningen av arbetsvillkor bland jordens individer gör industrialiserade stater medskyldiga till exploatering i direkt strid med ursprungstanken i folkrättens FN-traktat om att rättigheterna skall gälla lika för alla individer.⁹ Staterna är ytterst ansvariga för skapandet och upprätthållandet av de strukturer som lett till de stora inkomstklyftorna mellan olika grupper inom såväl som mellan stater. De är även ytterst ansvariga för att företag har möjlighet att utnyttja människors utsatthet för att suga ut så många arbetstimmar till så låg kostnad som möjligt. Den orättvisa utvecklingen av fördelning av tillgångar har förstärkts genom globaliseringen och företag ges allt större möjlighet att söka sig till nya marknader eller nya underleverantörer där kostnaden för arbete kan pressas ned.¹⁰ Med det inte sagt att en korrekt bild av världen idag är på en polariserad skala rik-fattig, utvecklad-outvecklad eller liknande, men trots att merparten av jordens befolkning nu befinner sig över fattigdomsgränsen¹¹, och medelklassen ökar i merparten av jordens länder, måste mycket mer göras för att nå en tillräckligt jämn fördelning av resurser, och förändring måste av allt att döma ske på en strukturell nivå.

Många företag arbetar aktivt med etikfrågor i sin verksamhet genom upprättande av uppförandekoder, (så kallade code of ethics eller code of conduct). Arbetet som generellt går under benämningen CSR – corporate social responsibility¹² sätter frågorna på agendan men själva konstruktionen med den frivilliga tillämpningen skapar motstridiga dilemman för företagen när den skall appliceras i ett system som i övrigt skall styras av marknadskrafter.¹³

⁹ Benería, Berik och Floro 2016, s 100–103

¹⁰ Ibid, s. 136

¹¹ Världsbanken, *Poverty headcount ratio at \$1.90 a day (2011 PPP) (% of population)*
<https://data.worldbank.org/topic/poverty> (Hämtad 2018-10-07)

¹² Någon generell vedertagen definition för CSR finns inte. Moratis 2015, s. 26–27.

¹³ Yu 2008, s. 520–526

Problematiken har börjat belysas utifrån många perspektiv och allt fler lyfter problem med systemets ordning, den orättvisa den göder samt det otillräckliga skydd CSR-arbetet ger i många fall. Några av de synpunkter som framförts är att moraliska aspekter behöver få ökat utrymme, ett mer holistiskt synsätt behöver appliceras och ett utökat fokus på strukturellt förtryck appliceras.¹⁴ Kritik framförs också mot grundfilosofierna i den neoliberala, marknadsekonomiska modellen och att det finns fundamentala brister i grundantagandena som gör att orättvisorna göds.¹⁵ Fler och fler drar nu slutsatsen att den liberala marknadsekonomin har misslyckats med att leverera en rättvisare värld och snarare främjar en hegemonisk världsordning där strukturen gör att vissa länder och vissa individers välstånd ökar tack vare existensen av betydligt sämre levnadsstandard och välstånd för andra exempelvis i så kallade låglöneländer.¹⁶ Bland annat sker detta genom att företag ges möjlighet att maximera sin vinst genom att utnyttja människors utsatta position utan att för den skull bryta mot lagar och regler.¹⁷

En typ av kritik som framförs mot det marknadsekonomiska synsättet är dess grundidé om att företag endast ska fokusera på att generera vinst och att staten ensamt skall ansvara för allmännyttan, dvs att företagen har en strikt roll som ekonomiska aktörer och staten som politisk aktör.¹⁸ Resonemanget går ut på att globaliseringen och möjligheten att agera utanför nationens gränser medfört att den traditionella ansvarsfördelningen inte längre är tillräcklig och att företagen borde ges eller ta ett större ansvar. Exempelvis framför vissa att det inte räcker i detta sammanhang att ansvar begränsas till den som är skyldig enligt lag, i och med att företag allt mer av omgivningen betraktas som delvis ansvariga också för andra aktörers handlingar, genom sin ofta oproportionerligt stora makt.¹⁹

Varför är det ett problem? En grundbult på den internationella arenan där principerna om de mänskliga rättigheterna upprätthålls är en tilltro till att lagar, regler och folkrättsliga traktat är formulerade så att de skyddar individers rätt att behandlas med likvärdig respekt. För att uppnå det i realiteten behöver det rättsliga systemet vara utformat så att utgångsläget är att det skyddar individer lika oberoende av deras ursprung. Om en sådan likhet inför folkrätten inte finns eller systematiskt inte implementeras kan svagheterna i systemet utnyttjas av aktörer för egen vinning, exempelvis genom att företag utnyttjar

---

¹⁴ Ibid, s. 520–526 och Wettstein 2015, s. 739–760 och Young 2006, s. 102–130

¹⁵ Hardoon 2017, s. 2–6 och Seery och Caistor Arendar 2014, s. 54–59

¹⁶ Hardoon 2017, s. 6.

¹⁷ Yu 2008, s. 525–527

¹⁸ Scherer och Palazzo 2011, s. 899–922 och Hardoon 2017, s. 6

¹⁹ Scherer och Palazzo 2011, s. 912–913 och Young 2006, s. 114–122

möjligheten till billig arbetskraft i mindre välbeställda och sämre juridiskt reglerade delar av världen,²⁰ eller att de genererar vinster från naturtillgångar utan att det kommer landets invånare till del.²¹ Konsumenterna som geografiskt kan befinna sig långt från produktionen får svårt att genom sina livsval påverka verkligheten i en riktning de önskar utifrån sina moraliska principer eftersom de saknar information. Om de då inte kan förlita sig till att det rättsliga systemet fungerar som en tillförlitlig buffert mot orättvisor, urholkas förtroendet för det rättsliga systemet och kanske i förlängningen också för demokratin.

Eftersom människors beteenden såsom konsumenter är en viktig faktor för att gynna eller missgynna företagets värdekedja har konsumenterna en viktig roll att spela för att etablera en god nivå av moral. Då måste de kunna lita på att de folkrättsliga principerna fungerar som en buffert som fångar upp sådana orättvisor som inte är förenliga med de folkrättsliga traktaten för de stater som skrivit på. Om systemet inte fungerar kan konsumenter komma att bidra till oförrätter som går emot deras önskan. Det hela kompliceras givetvis av att handeln sker mellan länder som i olika utsträckning ratificerat de folkrättsliga traktaten och tillkännagivit MR-domstolarnas²² kompetens, och jag skulle säga att denna komplexitet är en starkt bidragande faktor till att så stora arbetsrättsliga orättvisor kan förekomma. Inte minst att aktörer som grundregel endast svarar upp mot den stat där aktiviteten sker, och inte där de har sitt säte eller merparten av sin försäljning, gör att skyddet inte blir starkare än dess svagaste länk. Med andra ord kan aktörer och i förlängningen konsumenter i demokratiska stater med välfungerande skydd för individer, undvika de dyra kostnaderna för goda etiska villkor i det egna landet genom att söka sig globalt till länder med svag lagstiftning och implementering, nationellt och folkrättsligt. Men inte nog med det, det har klarlagts att företag från en rad sektorer - finans, utvinning, klädindustrin och läkemedel m fler - och förmögna privatpersoner använder sin makt för att påverka utformandet av nationella regleringar och internationella policyers så att de utformas på ett sätt som gynnar den egna lönsamheten.²³ Så länge rika företag och privatpersonerna har ett sådant inflytande är det svårt för folkrätten att komma in bakvägen och försöka upprätthålla de överenskomna mänskliga rättigheterna, och det är sällan man ser företag dras inför MR-domstolarna eftersom de i sin verksamhet ser till att hålla sig inom lagen, eller alltså ser till att lagen gynnar dem. Florian Wettstein är en av dem som

---

²⁰ Clapham, i Moeckli, Shah och Sivakumaran 2014, s. 533–534

²¹ Hardoon 2017, s. 27

²² ”MR-domstolarna” används i uppsatsen som en samlad benämning för de internationella domstolarna som dömer mot innehållet i de folkrättsliga traktaten.

²³ Seery och Caistor Arendar 2014 s. 59–60 och Hardoon 2017, s. 19

diskuterar företagens ansvar i relation till mänskliga rättigheter.²⁴ Han framför bland annat att det inte är tillräckligt att företag endast respekterar mänskliga rättigheter. De bör även ha ett proaktivt engagemang i arbetet med att skydda och realisera dem och uppmanar till formulering av positiva MR-skyldigheter för företag.²⁵ Han konkluderar att den moraliska aspekten av näringslivsaktörers ansvar för mänskliga rättigheter länge har hamnat i skymundan till fördel för juridiska och politiska aspekter, men att en fördjupad moralisk utgångspunkt efterfrågas.²⁶ Ytterligare forskare som påpekar bristen på ett moraliskt perspektiv i diskussioner runt företagens etiska ansvar är Denis Arnold och Wesley Cragg.²⁷

Uppsatsens frågeställning är viktig ur ett moraliskt perspektiv utifrån grundläggande frågeställningar om jämlikhet och rätten att sko sig på andras bekostnad, samt hur problematiken kan adresseras rättsligt för att ge ett reellt skydd för människor utifrån ett perspektiv som grundar sig i hur deras livssituation ser ut i sin helhet.

1.3. Definitioner och avgränsningar

En viktig utgångspunkt i resonemanget runt näringsaktörers etiska ansvar är synen på vad mänskliga rättigheter är. I denna uppsats antas inriktningen att mänskliga rättigheter är grundade i moralen med ett existensberättigande helt oberoende av hur de reglerats i legala och institutionella ramverk.²⁸ Med denna utgångspunkt bygger rättigheternas validitet inte på att de kodats till lagtext eller formulerats i traktat.²⁹ Den teoretiska ansats som baseras på tankar från Iris Marion Young, formulerar för denna uppsats den teoretiska basen för hur de mänskliga rättigheterna kan formuleras avseende rättigheten att bemötas med värdighet och inte utsättas för förtryck.

Ambitionen i uppsatsen är inte att återge rättsfallet i sin helhet, utan endast ta upp sådana fakta i domen som bedöms vara av intresse för uppsatsens syfte. Det valda rättsfallet handlar om individer utan arbetstillstånd eller uppehållstillstånd i Grekland. Även om det hade varit intressant kommer jag i uppsatsen inte diskutera frågan om den orättvisa

---

²⁴ Wettstein 2015

²⁵ Ibid, s. 739-760

²⁶ Ibid, s 740-741

²⁷ Arnold 2010 och Cragg 2012

²⁸ Så som bland annat har framförts av Amartya Sen. Sen 2004, s. 320-328.

²⁹ Sen 2004, s. 320-328

som följer av medborgarskap och diskrepansen mellan skilda individers möjligheter att erhålla sådan i olika länder.

Uppsatsen har inte för avsikt att göra någon fördjupad analys av de folkrättsliga traktatens definitioner och implementeringar av de olika delvis överlappande juridiska begreppen: tvångsarbete, human trafficking, trälldom, slaveri och andra former av tvingande arbete. Även om *Chowdury-fallet* är intressant utifrån detta perspektiv och bidrar till ytterligare klarheter runt denna gränsdragning, har det även framförts kritik mot att ECtHR (den europeiska domstolen för mänskliga rättigheter) i rättsfallet kunde varit ännu mer tydlig.³⁰ Kortfattat kan dock konstateras att domen klargör att tvångsarbete är att betrakta som en variant av exploatering i form av ett utnyttjande av någon annans arbete ('exploitation through work') som i sin tur täcks in i det vidare begreppet trafficking. Tvångsarbete som enligt konventionen the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms ("ECHR") artikel 4 § 2 är förbjudet definieras inte närmare i konventionen. Det står alltså bara kort och gott att det inte är tillåtet, men det förklaras inte närmare vad det är. ECtHR hänvisar i rättsfallet till definitionen i ILO's³¹ konvention nr 29 där det stipuleras att "*forced or compulsory [work is] all work or service which is exacted from any person under the menace of any penalty and for which the said person has not offered himself voluntarily*".³² Alltså finns två kriterier för att en situation ska kunna betraktas som tvångsarbete enligt denna definition: att det ska förekomma hot om straff och att arbetet inte utförs frivilligt. Jag kommer inte närmare gå in på den juridiska diskussionen runt dessa kriterier applicerade på rättsfallet i uppsatsen.

Tvångsarbete ('forced labour') regleras inte med direkt ordalydelse i grekisk lag.³³ Däremot skall internationella traktat enligt den grekiska konstitutionens artikel 28, så snart de ratificeras och vinner laga kraft, utgöra en integrerad del i grekisk lag, och därmed finns tvångsarbete indirekt reglerat i Grekland genom ECHR Art 4. Se nedan i stycket Relevanta lagrum.

Uppsatsen kommer inte gå närmare in på några av de komplexa förhållanden som råder mellan länder avseende handel och arbetsrätt eller avseende företagens ansvar i förhållande till olika juridiska kontexter. Uppsatsen kommer inte heller penetrera

---

³⁰ Asta 2018

³¹ ILO – The International Labour Organisation, en agency inom FN.

³² ILO Convention no 29, §90

³³ *Chowdury* §107

frågeställningar runt varför arbetsvillkoren inte är bättre standardiserade globalt, och inte heller redogöra för exempelvis ILO och andra aktörer inom områdets arbete med dessa frågor.

1.4. Tidigare forskning om hur folkrätten tagit sig an problematiken runt trafficking och exploatering

Även om problematiken i denna uppsats angrips utifrån ett etiskt perspektiv är basen ett juridiskt perspektiv, som utgår från domstolarnas resonemang i förhållande till den grekiska lagen och MR-traktat. De etiska glasögonen och uppsatsens teoretiska ansats har gjort det möjligt att studera hur moraliska hänseenden påverkat domstolarnas resonemang och domslutets utslag. Den här uppsatsen utgör således ett exempel på hur domslut kan granskas utifrån ett rättighetsperspektiv. Angreppssättet kan replikeras på olika sätt vid studier av domslutsprocesser med syfte att stärka skyddet för mänskliga rättigheter.

Det finns givetvis många rättsfall i MR-domstolar med resonemang grundade i moraliskt hänseende. Det är inte möjligt inom ramen för denna uppsats att kartlägga detta, men ett exempel som också rör en näringsaktör är *The Awas Tingni Case*³⁴. MR-domstolen, i detta fall den interamerikanska domstolen för mänskliga rättigheter, resonerar i *Awas Tingni*, i likhet med rättsfallet *Chowdury v. Greece*, inte bara runt de specifika enskilda delarna av åtalspunkterna, utan ser till helheten och de berörda människornas hela livssituation. *Awas Tingni* rör ett företags rätt att exploatera ett landområde som nyttjats och bebotts av ursprungsbefolkning i generationer. Alejandro Fuentes beskriver i en studie runt rättsfallet³⁵ hur den interamerikanska MR-domstolen i och med sin tillämpning av traktatstexten, i detta rättsfall har etablerat ett utökat skydd för ursprungsbefolkningens rätt till sin mark i förhållande till det multinationella företaget. Artikeln tar upp viktiga delar av rättsfallet som skapat rättspraxis för utökat skydd för utsatta människor mot exploatering av vinstsökande företag och poängterar framför allt att människornas rätt till ett värdigt liv skall värnas av domstolarna. Det är omständigheterna runt de specifika människornas livssituation som nogsamt studeras och ligger till grund för resonemang som värnar om deras rätt att inte bli kränkta.

---

³⁴ *The Mayagna (Sumo) Awas Tingni Community vs. Nicaragua*, Inter-Am. Ct. H.R. (ser. C) No. 79 (2001), ("Awas Tingni")

³⁵ Fuentes 2017

Det snåriga förhållandet mellan de olika begreppen inom exploatering av arbetskraft penetreras grundligt av Vladislava Stoyanova i boken *Human Trafficking and Slavery Reconsidered - Conceptual Limits and States' Positive Obligations*.³⁶ Stoyanova menar att den relativt nyare termen 'human trafficking' är ineffektiv och argumenterar för att en återgång till de äldre och mer väletablerade begreppen slaveri, trældom och tvångsarbete skulle vara att föredra. En sådan återgång skulle bidra till ett bättre fokus i arbetet mot exploatering av arbetskraft inom folkrätten menar Stoyanova.

2. Metod och material

2.1. Metod

Argumentationsanalys har valts som teknik för att analysera de båda rättsinstansernas argumentation runt åtalspunkterna i rättsfallet *Chowdury v. Greece* utifrån Youngs teori om förtryckets fem ansikten. Argumentationsanalys lämpar sig för sammanhang då den part som analyseras framför ett budskap som motiveras av argument för att övertyga mottagaren om ståndpunktens riktighet.³⁷ Syftet med argumentationsanalysen är att systematiskt beskriva de argument som förekommer och steg för steg granska dem, således klargöra argumentationens uppbyggnad, exempelvis hur olika argument förhåller sig till varandra.³⁸ Det är en beskrivande form av analys.³⁹

För att mejsla ut avgränsningen för när en anställning går från att vara acceptabel till att betraktas som exploaterande diskuteras i analysdelen aspekter av individers livssituation och runt frivillighet. Det vill säga vad det i praktiken innebär när olika individer i sina varierade livssituationer accepterar arbetsvillkor och om frivillighet alltid gör att tvångsarbete eller trafficking kan uteslutas, samt en beskrivning av hur Iris Marion Young ser på den frågan utifrån ett normativt perspektiv. En annan aspekt som uppsatsen berör utifrån Youngs teori är hur underliggande institutionella samhällsstrukturer påverkar människors valmöjligheter i livet och hur sådana strukturer kan normaliseras och bidra till förtryck. Tyngdpunkten i uppsatsens analysdel utgörs dels av en applicering av Youngs beskrivning

---

³⁶ Stoyanova 2017

³⁷ Beckman 2005, s 38–42

³⁸ Ibid, s 38–42

³⁹ Ibid, s 38–42

och argument för de fem varianterna av förtryck i förhållande till jordgubbsplockarnas beskrivna situation, och dels genom att de båda domstolarnas argument för sina domslut beskrivs med utgångspunkt ur Youngs argumentation för varje form av förtryck.

Kritisk prövning av argumenten görs därefter genom idéanalys. Idéanalys är en analysteknik som företrädevis används just för studiet av politiska budskap och idéer som exempelvis först har sorterats, såsom i denna studie, med hjälp av argumentationsanalys.⁴⁰ Tekniken innebär att idéer, vanligtvis politiska, utsätts för kritisk prövning och dess rimlighet ifrågasätts genom att anföra logiska synpunkter genom så kallad rimlighetsprövning.⁴¹ I uppsatsens analysdel förs således en diskussion runt i vilken utsträckning domstolarna tagit hänsyn till det Young framför såsom grund för de fem varianterna av förtryck - strukturer i samhället som gör att vissa individer, på grund av yttre attribut eller härkomst löper större risk att utsättas för förtryck än andra.

Efter analysen av de två domstolarnas resonemang och dess överensstämmelse med Youngs teori om strukturellt förtryck diskuteras domstolarnas slutsatser. Först ställs frågan om Youngs strukturella sätt att förstå förtryck och rättvisa är rimlig. Det görs genom rimlighetsprövning där invändningar och motargument mot Youngs synsätt och dess konsekvenser framförs. Slutsatserna i analysen av domstolarnas resonemang används för att bedöma om rättsväsendet, såsom staten Greklandss förlängda arm, bidragit till att motverka strukturellt förtryck och vad domslutet i ECtHR därtill bidragit med.

2.2. Material

Rättsfallet valdes på följande sätt. Då ambitionen med uppsatsen var att studera den moraliska aspekten av arbetares rättigheter och den rättsliga hanteringen av globala orättvisor avseende arbetsvillkor, utgick sökningen från ILO – The International Labour Organisation's⁴² kompendium med rättsfall. Där har ILO samlat rättsfall de bedömt relevanta för arbetsrättsfrågor inom ramen för organisationens uppdrag. Först valdes rättsfall med någon

---

⁴⁰ Ibid, s. 9–11 och 38–42

⁴¹ Ibid, s. 12–15 och 68–77

⁴² ILO – The International Labour Organisation är det organ inom FN som arbetar med arbetsrelaterade frågor. Målet med verksamheten är att arbeta för social rättvisa och internationellt erkända mänskliga rättigheter och rättigheter för arbetare med utgångspunkten att social rättvisa är en förutsättning för universell långsiktig fred. ILO sammanför representanter från regeringar, arbetsgivare och anställda från dess 187 medlemsländer för att besluta om arbetsnormer, utvecklingsverktyg samt utveckla program som främjar anständiga arbetsvillkor för alla kvinnor och män. <https://www.ilo.org/global/about-the-ilo>

form av inblandning av företag för att fånga aspekten med icke-statliga aktörer. Bland dessa valdes sådana fall som tagits upp av någon internationell domstol för mänskliga rättigheter för att få det specifika fokuset på rättigheter och aktuell MR-domstols syn på uttolkningen av traktaten för berört område. För att få så hög aktualitet som möjligt valdes därefter bland fall från de senaste 10 åren d.v.s. mellan 2008-2018, och bland dessa valdes fallet *Chowdury and others v. Greece*. *Chowdury-fallet* bedömdes som intressant för uppsatsens ambition eftersom det tar upp frågan om en näringsidkare utsatt sina arbetare för tvångsarbete genom de villkor och den behandling han utsatt dem för. Därigenom berör fallet problematiken med den snedvridna rättighetsfördelningen av arbetsvillkor för olika grupper av människor och bedömdes som intressant utifrån frågeställningar runt var gränsen ska dras för vad som kan anses acceptabelt utifrån ett juridiskt perspektiv. Eftersom fallet var uppe i ECtHR gav det möjlighet att studera den rättsliga hanteringen både på nationell nivå och utifrån ECtHR's uttolkning av internationella traktat.

Chowdury-fallet gav en god bas för att studera den rättsliga hanteringen av tvångsarbete och trafficking, men än mer idealiskt hade varit att studera ett fall där tvångsarbete tagits upp i ett fall där arbetarna inte saknade arbetstillstånd. Arbetarnas illegala status in *Chowdury-fallet* gör att argumentation och diskussion inte blir lika tydlig eftersom arbetssituationen inte var legal ens initialt. Det är dock intressant att se att denna aspekt inte eliminerat arbetarnas möjligheter att driva fallet rättsligt. Min ursprungliga idé för uppsatsens inriktning var att studera arbetares villkor i s.k. sweatshops, dvs fabriker och produktionsanläggningar med usla arbetsvillkor på dåligt reglerade marknader. Även om *Chowdury-fallet* får en annan vinkel genom arbetarnas illegala status är den likväl intressant med den geografiska placeringen i ett västeuropeiskt land. Att domen är relativt färsk ökar också dess relevans och att arbetarnas arbetsinsats handlade om en produktionsvara som troligen skulle säljas på den europeiska marknaden. Den låga ersättningen till arbetarna påverkade troligtvis konsumenterna positivt genom att bidra till ett lägre pris på jordgubbar, vid sidan av att ägaren hade stora möjligheter att sko sig på arbetarnas bekostnad. På det sättet är fallet ytterst av samma relevans för diskussionen runt den orättvisa fördelningen av resurser mellan grupper globalt som ett fall som inte hanterat illegala arbetare varit. Anledningen till att jag inte valt något rättsfall med arbetare i sweatshops är att jag inte hittat något fall som tagits upp i domstol för mänskliga rättigheter. Det betyder inte att något sådant inte finns.

All fakta runt rättsfallet, inklusive det grekiska rättsväsendet och ECtHR's hantering och argumentation, har hämtats från the European Court of Human Rights, *Case of*

Chowdury and others v. Greece. Strasbourg, Judgement of 30 March 2017, Application no. 21884/15. Jag har således inte använt det grekiska domslutet som primärkälla då jag inte hittat någon engelsk översättning.

Bakgrund till valet av Iris Marion Youngs ansats runt förtryckets fem ansikten som teoretisk ansatsen beskrivs närmare i kapitel 3.1.

3. Teori

3.1. Bakgrund till vald teoretisk ansats

Iris Marion Youngs *Justice and the Politics of Difference*⁴³ har kommit att bli en modern klassiker som refereras flitigt i forskningsvärlden inom en mängd discipliner men framför allt inom politisk teori, politisk filosofi, feministisk teori, rättviseteorier, demokratiteorier och moralfilosofi. Young har blivit känd för att ha haft en unik förmåga att applicera avancerade filosofiska resonemang på samtida politiska frågeställningar och göra dem relevanta för människors egna upplevelser av social rättvisa.⁴⁴ Av forskarkollegor har hon omnämnts som en av de viktigaste politiska filosoferna det senaste kvartsseket,⁴⁵ och många etablerade filosofer refererar till hennes verk. Några av de som refererar till *Justice and the Politics of Difference* är Nancy Fraser och Pierre Bourdieu i *(Mis) recognition, social inequality and social justice*⁴⁶, Benhabib i *Deliberative Rationality and Models of Democratic Legitimacy*⁴⁷, Rainer Forst i *The Right to Justification: Elements of a Constructivist Theory of Justice*⁴⁸ och Chandra T Mohanty i *Feminism Without Borders*⁴⁹.

Justice and the Politics of Difference citeras även till viss del inom företagsetiken men disciplinen har inte i någon större utsträckning antagit politisk filosofi som ansats.⁵⁰ Joseph Heath framför i sin artikel *Business Ethics and (or as) Political Philosophy*⁵¹ med medförfattarna Jeffrey Moriarty och Wayne Norman att denna brist på förankring mellan disciplinerna är beklaglig då vissa överlappande frågeställningar varit av central betydelse

---

⁴³ Young 1990

⁴⁴ The university of Chicago News Office, release 2 August 2006.

⁴⁵ Ibid. Det vill säga slutet av 1900-talet och en bit in i 2000-talet.

⁴⁶ Fraser och Bourdieu 2007

⁴⁷ Benhabib 1994

⁴⁸ Forst 2012

⁴⁹ Mohanty 2003, s. 175–177

⁵⁰ Heath, Moriarty och Norman 2010, s. 427–428

⁵¹ Ibid, s. 427–428

inom de båda fälten såsom exempelvis den moraliska rättvisan i det kapitalistiska systemet, grunderna för äganderätter och ojämlik fördelning av inkomster. De ställer sig frågan vad som skulle kunna uppnås om disciplinerna samarbetade mer.⁵²

Iris Marion Young presenterar i *Justice and the Politics of Difference* en ansats om förtryck som hon kallar förtryckets fem ansikten ('*Five Faces of Oppression*'). Young angriper i ansatsen problematiken runt förtryck genom att beskriva hur strukturella beteenden och sociala normer i samhället ligger till grund för mycket av det förtryck människor utsätts för i sin vardag. Hon kritiserar ett strikt individualistiskt fokus för att i stället framföra tankar om att grupptillhörighet kan vara av grundläggande vikt i människors liv och därför bör vara i primärt fokus vid utmejslandet av politiska idéer.⁵³ Young har identifierat hur individers tillhörighet till sociala grupper påverkar livet både positivt och negativt och inte är något människor med enkelhet kan välja eller välja bort.⁵⁴ Hon kritiserar också den politiska idén om att orättvisor kan lösas genom fördelningspolitik, dvs överföring av medel i form av bidrag från vissa grupper i samhället till andra, och för i stället fram andra värden än de rent materiella som minst lika viktiga, såsom status, makt över beslut och självrespekt.⁵⁵ Sådana värden kan inte levereras till en individ på samma sätt som tillgångar och kommer inte heller som direkt följd av att man har en viss nivå av tillgångar, utan bygger på att människor blir bemötta med respekt och rättvisa.⁵⁶ I förlängning handlar det om alla individers rätt att accepteras i samhället, få tillträde till sociala sammanhang, få ett respektfullt bemötande och tillgång till makt.⁵⁷ I sin modell mejslar hon ut fem former av förtryck för att ge läsaren en vidare förståelse för förtryckets olika skepnader och beskriver för varje förtrycksform hur människors sammantagna livssituation och tillhörighet till sociala grupper kan leda till dessa olika förtrycksformer.⁵⁸

Jag kommer nedan beskriva Youngs teori mer ingående. Men först något om varför jag valt just Youngs ansats om förtryck som teoretisk bas för denna uppsats vid studiet av *Chowdury-fallet*.

För att genomföra uppsatsen behövdes en teoretisk modell som grund för att definiera om en social grupp är förtryckt för att därefter analysera om hänsyn tagits till det i

---

⁵² Ibid, s. 427–428

⁵³ Young 1990, s. 47–48

⁵⁴ Ibid, s. 47–48

⁵⁵ Ibid, s. 15–16

⁵⁶ Ibid, s. 15–16

⁵⁷ Ibid, s. 37–38

⁵⁸ Ibid, kapitel 2

argumentationen runt domsluten. För att kunna göra det krävdes en teori som dels kunde ringa in den sociala gruppen på ett relevant sätt och dels hade en metodik för att på ett systematiskt sätt dra slutsatser om huruvida gruppen var förtryckt och på vilket sätt. Youngs ansats om förtryckets fem ansikten lämpar sig för uppgiften då den uppfyller dessa krav. Den omfattar ett teoretiskt resonemang runt hur människors hela livssituation och tillhörighet till sociala grupper påverkar deras livsval samt vad som gör att vissa individer frivilligt går med på vissa omständigheter som andra inte skulle acceptera.⁵⁹ Den beskriver också hur strukturella fenomen i samhället inte bara passivt kan bidra till utan även uppmuntra till förtryck mot vissa grupper, och hur människors utsatthet kan komma att utnyttjas för andras vinning.⁶⁰ Det som utmärker den grupp som studeras i uppsatsen är att de befinner sig i en utsatt livssituation genom sin brist på rätta papper och att individerna har ett kritiskt behov av pengar för att överleva. De tillhör en grupp som inte har samma valmöjligheter i livet som andra människor inom Europa. Att de accepterar förhållandevis usla arbetsvillkor har sannolikt inte att göra med att de har lägre arbetskapacitet än andra, utan att de tillhör en viss social grupp som omfattas av andra regler och får ett annat bemötande än andra individer. Youngs förtrycksteori, som kommer beskrivas närmare i detta kapitel, används därför i uppsatsens analys av jordgubbsplockarnas öde och analys av rättsväsendets förmåga att ge dem upprättelse för kränkningar av mänskliga rättigheter i domen om tvångsarbete.

3.2. Strukturer som möjliggör och uppmuntrar förtryck i demokratiska välfärdsstater

Att alla de länder som skrivit på deklARATIONEN om mänskliga rättigheter inte på sin egen nationella nivå lever upp till innehållet i traktaten är ett problem som det internationella samfundet har tampats med allt sedan den universella deklARATIONEN om mänskliga rättigheter⁶¹ ratificerades 1948. Det är inte ovanligt att länder som anser sig tillhöra de bästa i klassen (vad gäller uppfyllandet av rättighetstraktaten) kritiserar stater med undermåligt uppfyllande (till exempel totalitära staters kränkningar) i stället för att fokusera och åtgärda på de egna bristerna. Young väjer dock inte för problematiken. Hon tittar där hon står, hon var själv amerikansk medborgare, och pekar på de brister som finns i länder med fungerande

---

⁵⁹ Ibid, s. 42–48

⁶⁰ Ibid, s. 50–53

⁶¹ The Universal Declaration of Human Rights

demokratiska principer samt visar på att stora kränkningar sker på hemmafront men även, såsom exempelvis för arbetsrättsfrågor, spiller över på arbetet med människors rättigheter globalt. Ett av Youngs budskap är att ett stort fokus behöver riktas mot strukturella problem i samhället. Det vill säga sådana delar i vårt sociala samspel som kan bidra till att orättvisor främjas och som är grogrunden till ett vardagligt förtryck som drabbar vissa grupper av individer långt mycket mer djupgående än andra.⁶²

I detta delkapitel kommer jag redogöra för några av hörnstenarna i hennes resonemang. Först hennes syn på den sociala gruppen. Därefter hennes utgångspunkt för vad som definierar orättvisa i form av förtryckande och dominant beteende riktat mot vissa grupper, följ av kritiken mot att lösa problemen med orättvisor genom fördelningspolitik. I nästa delkapitel redogörs för de fem ansiktena av förtryck och slutligen sammanfattas kapitlet med en beskrivning av hur alla sammantagna delar ovan leder till reducerad frihet och mindre makt för vissa grupper av människor.

3.2.1. Den sociala gruppen

Individens olika uppfattningar om vad som är acceptabla levnads- och arbetsförhållanden är delvis en självklar följd av sitt medborgarskap genom att det statskicks, de lagar, regler och normer som råder i ett land lägger en grund för individens förväntningar om vad som är tillgängligt för dem. Att det legala ramverket varierar i olika delar av världen och att det inte finns mycket en enskild individ kan göra för att ändra på det, förutom att möjligen ändra sin nationalitet, ger grupptillhörigheten, i det här fallet genom medborgarskapet, en roll som markör för vem som har tillgång till vad. Grupptillhörigheter är dock inte enbart baserade på nationalitet. Young beskriver hur grupptillhörigheter kan skäras på en mängd olika ledder och också kan baseras på allt ifrån kön, ålder, hudfärg, etnicitet och utbildning såväl som sexuell läggning och fysiska och mentala handikapp med mer.⁶³ Den gemensamma nämnaren för dem är inte att individerna delar samma attribut utan av en upplevelse av att dela identitet. En identitet som de i liten eller ingen utsträckning kan påverka tillhörigheten till, med visst undantag för utbildning.⁶⁴

---

⁶² Young 1990, kapitel 1

⁶³ Ibid, s. 42–46

⁶⁴ Ibid, s. 42–46 och 57

Hennes definition av en social grupp är således inte att individerna i gruppen delar sådana attribut nämnda ovan, utan ett synsätt där individerna identifierar sig med andra i gruppen genom att de delar en viss social status och har en gemensam historia som antingen påtvingats utifrån eller identifierats av dem själva och som skapar sociala relationer.⁶⁵ Sådant som påverkas av en tillhörighet till en grupp eller signalerar en grupptillhörighet kan vara en persons sätt att uttrycka sig, hur hon resonerar, tolkar intryck och uttrycker känslor menar Young. Det är sådant i det mänskliga beteendet som härrör från invanda mönster som delas av andra med liknande erfarenheter och som ger en samhörighetskänsla med andra i gruppen.⁶⁶ En individs själva identitet är också enligt Young definierad i relation till hur andra identifierar henne, något som görs genom att koppla henne till en grupp som i sin tur associeras till speciella attribut, stereotyper och normer.

Att Young gör sig besväret att ingående beskriva och definiera fenomenet med sociala grupper hänger ihop med hennes budskap om att tillhörigheten till sociala grupper är en viktig del av människors liv och därmed inte något som politiker optimalt ska försöka eliminera.⁶⁷ Att det överhuvudtaget skulle finnas en vilja att eliminera de sociala grupperna hänger ihop med en bild av att förtryck endast kan ske om sociala grupper existerar.⁶⁸ Den enkla lösningen vissa då vill erbjuda är att alla människor skall behandlas som enskilda individer med frihet att leva sina liv som de önskar utan att behöva förhålla sig till stereotypa förväntningar eller gruppnormer, men Young menar att en sådan lösning varken är realistisk eller något att sträva efter. Hon menar i stället att social rättvisa inte ska kräva att olikheter suddas ut, utan att fokus ska läggas på att samhället byggs upp med strukturer som uppmuntrar och respekterar sociala grupper och fokuserar på att eliminera de underliggande orsakerna som skapar möjligheter och uppmuntrar till förtryck.

3.2.2. Skillnader mellan orättvisa i form av förtryck och i form av dominans

Två värden som utgör grunden för ett gott liv är enligt Young: 1. Att kunna utveckla och utöva sina förmågor och uttrycka sina erfarenheter och 2. Att ha möjlighet att delta i beslut

---

⁶⁵ Ibid, s. 42–46

⁶⁶ Ibid, s. 42–46

⁶⁷ Ibid, s. 47–48

⁶⁸ Ibid, s. 47–48

som berör de egna handlingarna och påverkar villkoren för de egna besluten.⁶⁹ För att uppnå rättvisa skall dessa två tillförsäkras alla då de är universella värden som har moralisk utgångspunkt i alla människors lika värde enligt Young. Två sociala tillstånd som i motsats till ovan definierar orättvisa är enligt Young: *förtryck* – den institutionella begränsningen av individens egen utveckling; och *dominans* – den institutionella begränsningen av individens självbestämmande.⁷⁰ Mer ingående definierar Young förtryck enligt följande:

*Oppression consist in systematic institutional processes which prevent some people from learning and using satisfying and expansive skills in socially recognized settings, or institutionalized social processes which inhibit people's ability to play and communicate with others or to express their feelings and perspectives on social life in contexts where others can listen. While the social conditions of oppression often include material deprivation or maldistribution, they also involve issues beyond distribution.*⁷¹

Hon menar alltså att förtryck handlar om den systematiska institutionella process som hindrar vissa människor från att lära sig och använda sådana förmågor och färdigheter som krävs i sociala sammanhang, eller institutionaliserade sociala processer som begränsar människors möjlighet att utöva sociala aktiviteter och att kommunicera med andra eller uttrycka känslor och perspektiv på socialt liv i kontexter där andra kan lyssna. Samtidigt som de sociala förutsättningarna för förtryck ofta utgår ifrån avsaknaden av materiella tillgångar eller snedfördelning av tillgångar, inkluderar de således även andra frågor än själva fördelningsfrågorna menar Young.⁷²

Dominans handlar i stället om institutionella strukturer som begränsar eller hindrar människor från att delta i beslut som påverkar deras agerande eller förutsättningarna för deras agerande.⁷³ Människor utsätts för dominans enligt Young när andra personer eller grupper har möjlighet att utan ömsesidighet bestämma förutsättningarna för deras agerande, antingen direkt eller indirekt på en strukturell nivå. Enligt Youngs definition av de två begreppen förtryck och dominans överlappar de delvis varandra. Förtryck involverar exempelvis ofta dominans genom att förövaren kräver att offret för förtryck följer vissa regler

---

⁶⁹ Ibid, s. 37

⁷⁰ Ibid, s. 38

⁷¹ Ibid, s. 38

⁷² Ibid, s. 38

⁷³ Ibid, s. 38

som offret inte kan vara med och påverka.⁷⁴ Att bli dominerad betyder dock inte automatiskt att en individ är förtryckt vilket är ett viktigt klargörande som grund för hennes teori.⁷⁵

3.2.3. Fördelning av tillgångar och ”vanliga” människor som förtryckare

Många rättighetsteoretiker fokuserar på fördelningen av tillgångar som den enskilt viktigaste variabeln för att skipa rättvisa.⁷⁶ Det vill säga att fokus riktas mot hur fördelningen ser ut mellan människor i ett samhälle främst avseende förmögenhet, inkomst och tillgångar, men även immateriella tillgångar som rättigheter, möjligheter och makt, men med en tendens att sätta likhetstecken mellan social rättvisa och jämn fördelning av tillgångar.⁷⁷ Med utgångspunkt i definitionen av orättvisa beskriven i stycket ovan, dvs så som en institutionell begränsning av vissa individers möjlighet till egen utveckling och självbestämmande, riktar Young kritik mot detta fördelningsfokus då hon menar att det kan leda till att viktiga underliggande orsaker till den orättvisa fördelningen inte framkommer på ett önskvärt sätt.⁷⁸ Hon menar att det är viktigt att synliggöra att sådana immateriella tillgångar som exempelvis makt, möjligheter och självrespekt inte är statiska ting som enkelt kan styras och fördelas rättvist eftersom de uppkommer ur sociala relationer och processer.⁷⁹ De har sin grund i normer, sociala relationer, förutfattade meningar och beteenden som kommuniceras i alldagliga situationer vid individuella möten mellan individer, men även i strukturella fenomen i samhället.⁸⁰ Sådant kan vara långt viktigare än att inneha tillgångar och få mer långtgående konsekvenser för enskilda individer som mer eller mindre kan komma att utestängas från arbetsplatser och i förlängningen ur ett samhälle.⁸¹ Exempelvis kan individer utestängas genom att deras möjlighet att få tillträde till olika arbetsplatser blir reducerat, i värsta fall till att enbart utgöras av sådana arbetstillfällen som ligger över eller nära gränsen för exploatering.⁸² Det finns då stor risk att individer utnyttjas på olika sätt och riskerar att stigmatiseras och fråntas valfrihet och möjlighet att påverka sina liv. Det är en sådan

---

⁷⁴ Ibid, s. 38

⁷⁵ Ibid, s. 33–38

⁷⁶ Ibid, s.25

⁷⁷ Ibid, s. 15–18 och 52–53

⁷⁸ Ibid, s. 53

⁷⁹ Ibid, s. 15–16 och 53

⁸⁰ Ibid, s. 15–16

⁸¹ Ibid, s. 15–16

⁸² Ibid, s. 192–193 och 51–53

verklighet många flyktingar och invandrare lätt kan hamna i och som kan påverka hela deras livssituation.

Särskilt viktigt är Youngs budskap om hur gemene mans vardagliga beteenden kan vara grogrunden för ett långtgående förtryck av vissa sociala grupper och att förtryckarna ofta är ”vanliga” människor som inte har vetskap om sin delaktighet i förtrycket.⁸³ På det sättet är det en form av alldagligt och för många osynligt förtryck. Beteenden leder till strukturella relationer mellan sociala grupper som sätter ramarna för samhällets sociala regler och definierar vad arbete är, vem som arbetar för vem, med vad och hur olika former av arbete kompenseras.⁸⁴ Strukturerna styr inte minst maktrelationer som lägger grogrunden för orättvisor menar Young.⁸⁵ Sådana sociala strukturer och grupperingar leder till det Young kallar för energidiskrepenser såsom snedfördelning av makt, status och förmögenhet, med påtagliga orättvisor för individer i vissa grupper⁸⁶ av exempelvis visst etiskt ursprung, hudfärg och kön.⁸⁷ Exempelvis kan vissa typer av mer välbetalda arbeten kan i vissa samhällen vara reserverade för människor av visst kön, hudfärg och ålder.⁸⁸ Alla har i bästa fall möjlighet att söka, men rätt socialt nätverk, skola och utseende kan i realiteten vara det som blir avgörande för vissa positioner snarare än kompetens.⁸⁹ På många sätt är det ett helt paket av sociala skeenden, normer och beteenden i samhället, bland annat kommunicerat genom media, som formar människors sätt att förhålla sig till andra medmänniskor och som tillsammans utgör element av förtryck som inte sällan sker utan att ”förövarna” har förstått att de är en del av det.⁹⁰ Young beskriver fenomenet så här:

The conscious actions of many individuals daily contribute to maintaining and reproducing oppression, but those people are usually simply doing their jobs or living their lives, and do not understand themselves as agents of oppression.⁹¹

---

⁸³ Ibid, s. 40–42

⁸⁴ Ibid, s. 49–50

⁸⁵ Ibid, s 49–50

⁸⁶ Young förtydligar även att det självklart finns variationer och att inte alla som tillhör en viss grupp är utsatta för detta strukturella förtryck.

⁸⁷ Young 1990, s. 50–51

⁸⁸ Ibid, s. 50–52 och 197

⁸⁹ Ibid, s. 198–200

⁹⁰ Ibid, s. 41–43

⁹¹ Ibid, s. 41–42

Young pekar på att detta undangömda förtryck sker i så pass stor utsträckning att det för mertalet inte ens noteras som något att reflektera över, då det blivit ett normativt beteende som normaliserats.⁹²

Att det stora flertalet är delansvariga utan att ha kunskap om det betyder inte att det inte finns individer som utför förtryckande handlingar medvetet och med ont uppsåt. Det betyder inte heller att det inte finns individer som ser positivt på det faktum att de, som följd av orättvisor, själva gynnas på andra gruppers bekostnad.⁹³ Det som gör det vardagliga förtrycket än mer prekärt att det blir ett normativt beteende som därmed kan bli riktmärke för vad som är acceptabelt och som i sin tur normaliserar och understödjer sådant beteende som är av än värre karaktär inklusive det av ont uppsåt.

Fenomenet beskrivet ovan bygger i stor utsträckning på att människor delas in i grupper och att grupptillhörigheten påverkar egna och andras förväntningar och möjligheter.⁹⁴ Om inte grupperna fanns skulle alla individer ha lika stora möjligheter att välja hur de ville leva sina liv utan att påverkas av andras förutfattade meningar, hävdar vissa.⁹⁵ Ett dylikt synsätt är också utgångspunkten i den individualistiska samhällsmodellen där individer inte ska behöva begränsas av andra individer i sin grupp. Men eftersom Young menar att grupptillhörighet inte kan eller bör bortses ifrån måste modellen göras betydligt mer komplex så att mer fokus riktas mot att identifiera det vardagliga förtryck mängder av människor utsätts för.⁹⁶ I sin modell visar hon vilka olika skepnader förtrycket kan anta och genom att exemplifiera med vardagliga exempel visar hon hur utbrett förtrycket är och poängterar vikten av att adressera frågan med hjälp av en mer verklighetsnära analys.⁹⁷ Sammanfattningsvis utgår hennes modell således ifrån att den sociala gruppen bör hedras som ett viktigt element i människors liv och i stället för att säga att grupper inte finns eller borde få finnas, ta sig an problematiken om hur människor behandlas olika just på grund av tillhörigheten till grupper, och utifrån det arbeta för förändring.

---

⁹² Ibid, s. 41–42

⁹³ Ibid, s. 42

⁹⁴ Ibid, s. 45–47

⁹⁵ Ibid, s. 45–47

⁹⁶ Ibid, s. 45–47

⁹⁷ Ibid, kapitel 2

3.3. Fem ansikten av förtryck

Young beskriver i *Justice and the Politics of Difference* att det inte finns ett enkelt sätt att ringa in vilka kriterier som bäst kan identifiera om förtryck förekommer.⁹⁸ Hon beskriver hur hennes studier har visat att förtryck förekommer i en rad olika kontexter och används av olika grupper på delvis skilda sätt, och därför kräver en mer mångfacetterad och komplex diskussion. Young grundar denna slutsats från studier av hur olika grupper beskriver sina upplevelser av förtryck. Hon har studerat grupper med gemensamma nämnare såsom etnicitet, ålder, kön, sexuell läggning, handikapp, religion och social klasstillhörighet och analyserat deras berättelser om förtryck. Hon har i sina studier tittat på vilka gemensamma nämnare berättelserna har och vilka olikheter som finns samt i vilka kontexter grupperna använder termen förtryck för att beskriva den orättvisa de utsatts för. Utifrån dessa studier har ett flertal koncept och tillstånd utkristalliserat sig som lett till att hon delar in förtryck i följande fem former: exploatering, marginalisering, hjälplöshet, kulturimperialism och våld.

Nedan beskrivs kortfattat Youngs definition av respektive förtrycksform.

Hennes första ansikte av förtryck är *exploatering*. Direkta synonymer till exploatering är utnyttjande eller utsugning, men enligt Youngs synsätt öppnas begreppet upp för något mer.⁹⁹ Enligt henne är exploatering när sociala processer leder till att energier överförs från en grupp till en annan och på så sätt skapar ojämna fördelningar.¹⁰⁰ Hon menar att det inte bara gäller monetära tillgångar som pengar och land utan även sådana immateriella tillgångar som makt, frihet eller status.¹⁰¹ I begreppet ingår även hur samhällets institutioner möjliggör eller främjar att vissa individer ackumulerar värden samtidigt som motsvarande begränsning sker för andra.¹⁰² I det kapitalistiska samhället bygger en av drivkrafterna i ekonomin på vinster, det vill säga diskrepansen mellan värdet av det arbete en part utför i form av förädling och värdet av arbetskapaciteten i form av den ersättning den andra parten betalar för arbetskraften.¹⁰³ Varje arbetad timme av en arbetstagare genererar en viss andel vinst till företaget och dess ägare.¹⁰⁴ Enligt kapitalismens logik ska aktörerna sträva efter vinstmaximering, det vill säga att uppnå så hög vinst som möjligt. Modellen innehåller därmed ett moraliskt dilemma då den innebär att högre vinster till ägaren kan ske på bekostnad av ersättningen till arbetare i något

---

⁹⁸ Ibid, s. 39–40

⁹⁹ Ibid, s. 48–53

¹⁰⁰ Ibid, s. 49–53

¹⁰¹ Ibid, s. 53

¹⁰² Ibid, s. 53

¹⁰³ Ibid, s. 48

¹⁰⁴ Ibid, s. 48

led.¹⁰⁵ Ju högre värde företaget kan generera från en arbetad timme i förhållande till vad arbetaren får betalt, ju mer utnyttjad blir arbetaren för att vid någon nivå övergå till att utgöra exploatering.¹⁰⁶ Parallellt med att exploatering sker i form av överföring av fysiska tillgångar, sker enligt Young också en överföring av energi från arbetaren till företaget och dess ägare i form av förlorad självrespekt och förlorad kontroll över sitt liv.¹⁰⁷

Marginalisering, Youngs andra form av förtryck, är ett tillstånd som karaktäriseras av att den drabbade är berövad en meningsfull delaktighet i det sociala livet och saknar materiell standard i enlighet med samhället runt omkring.¹⁰⁸ Det är vanligtvis individer som arbetslivet inte kan eller vill inkludera. Young beskriver att marginaliserades situation leder till en känsla av att vara värdelös, likgiltig och sakna självrespekt. Ofta finns det rasistiska förtecken men det kan även drabba andra grupper som exempelvis äldre, unga som söker sitt första arbete eller ensamstående.¹⁰⁹ I ett individualistiskt samhälle är tanken att dessa individer inte ska belasta andra utan försörjas av staten, men genom att de blir beroende av bidrag från staten förlorar de något av sin självständighet och frihet menar Young. Bland annat fräntas de rätten att själva styra över sina livsval då beslut om vad som är bäst för dem kan komma att ske på statliga myndigheter och omvandlas till krav för att få ut ersättning.¹¹⁰ Marginaliseringen kan även blockera möjligheten för individen att utveckla sina förmågor och färdigheter eftersom de statusmässigt kan bli utestängda från sociala sammanhang vid sidan av begränsningen av tillgångar.¹¹¹ Att vara beroende av andra menar dock Young inte är synonymt med att vara marginaliserad per se. Det finns många som anses ha ”full rätt” att vara beroende, exempelvis kvinnor som just fött barn, äldre och sjuka, så det är inte beroendet i sig som är avgörande. Det som snarare definierar den marginaliserade är enligt Young avsaknad av valmöjligheter och att inte bli bemött med respekt. Det är alltså inte heller individens tillgång till försörjning som är avgörande, även om det vanligtvis är grunden till marginaliseringen, utan hur hen blir bemött av sin omgivning som följd av sin utsatthet och synen på honom eller henne som beroende.¹¹²

---

¹⁰⁵ Hardoon 2017, s. 3

¹⁰⁶ Med utgångspunkt från detta samband riktas kritik mot att med vinstmaximering som en av målsättningarna kan kapitalism aldrig bli en samhällsmodell som på ett optimalt sätt förmår leverera mänskliga rättigheter och ett rättvist samhälle. Bl a Benería, Berik och Floro 2016, kapitel 6, och Hardoon 2017 s. 6 som bland annat beskriver vinstlogiken som ett systemfel.

¹⁰⁷ Young 1990, s. 48–53

¹⁰⁸ Ibid, s. 53–55

¹⁰⁹ Ibid, s. 53–55

¹¹⁰ Ibid, s. 53–55

¹¹¹ Ibid, s. 53–55

¹¹² Ibid, s. 53–55

Den tredje av Youngs former av förtryck är *hjälplöshet* - 'powerlessness'. Känslan av hjälplöshet uppstår ofta parallellt med exploaterande och marginaliserande förtryck, men Young lägger till detta tredje ansikte för att beskriva hur skillnader i status och tillgång till positioner och höga ersättningar mellan tjänstemän och arbetare¹¹³ skapar en form av förtryck som hon uttrycker som *hjälplöshet*.¹¹⁴ Hon menar att arbetare, till skillnad från tjänstemän, i stor utsträckning är fasta i en situation där de är tvingade att ta order från andra samtidigt som de inte har motsvarande möjlighet att vara med och själva påverka beslut. Tjänstemän, konstaterar Young, har inte heller alltid jättestora möjligheter att påverka större beslut som påverkar många, men de har ofta frihet och förtroende att styra när och hur de ska genomföra sina arbetsuppgifter. Tjänstemän har också ofta möjlighet att utveckla nya färdigheter och avancera under sin arbetskarriär samt stiga i status och erkännande under livet.¹¹⁵ Motsvarande möjlighet finns ofta inte för arbetare menar hon. I jämförelse med tjänstemän saknar arbetarna en viss grad av status, självförtroende och självständighet och blir ofta inte bemötta med samma respekt menar Young. Hon använder begreppet *respectability* - att andra är beredda på att lyssna på vad någon har att säga, eller göra som hen säger. Det kommer med auktoritet, kunskap/expertis och inflytande menar hon, och normerna som hänger ihop med *respectability* är i vårt samhälle associerat med den akademiska kulturen. Tjänstemännens sätt att klä sig, tala, deras tycke och smak och hur de betar sig sätter ramarna för vad som är respektabelt.¹¹⁶ Alla variabler ovan blir ytterligare förstärkta av det faktum att flertalets arbete bidrar till välståndet för vissa, och denna vetskap i kombination med känslan av hjälplöshet över att inte kunna förändra sin situation, som inte sällan har ärvts från tidigare generationer, bidrar till upplevelsen av att vara förtryckt menar Young.

Den fjärde formen är *kulturell dominans* som också benämns *kulturimperialism*. När en grupp framställer och sprider sin egen verklighet såsom representativ för mänskligheten och utmålar de som inte tillhör gruppen som "de andra" samt tillskriver dem epitet som *annorlunda*, *oförmögna* och *underlägsna* utan att det finns någon skälig grund för det i strid med individernas egna uppfattningar, då har det uppstått förtryck i form av *kulturell dominans* menar Young.¹¹⁷ De utpekade individerna kan ha en helt motsatt uppfattning och se

---

¹¹³ Young talar om *professionals* och *nonprofessionals* vilket även skulle kunna översättas med akademiker och lägre utbildade. I den svenska samhällsdebatten gör man dock ofta uppdelning i tjänstemän och arbetare varför jag valt att använda denna terminologi här även om den på vissa sätt kan upplevas som något förlegad och inte heller akademiker och lägre utbildade är en optimal översättning i min mening.

¹¹⁴ Young 1990, s. 56–58

¹¹⁵ Ibid, s. 56–58

¹¹⁶ Ibid, s. 56–58

¹¹⁷ Ibid, s. 58–61

sig själva i grunden som kapabla och handlingskraftiga, men genom omgivningens inställning bryts denna positiva känsla ned.¹¹⁸ De drabbade kan ofta enligt Young uppleva sig som osynliga i bemärkelsen att ingen bryr sig om deras vilja eller åsikter men samtidigt iögonfallande då de representerar det som avviker från den dominerande gruppen - en känsla av att inte kunna passa in och bli respekterad då avvikelserna ofta består i yttre attribut förknippade med kroppen som de inte kan förändra, som exempelvis kön och etnicitet. Bemötandet sker ofta utifrån en stereotyp bild, en på förhand bestämd uppfattning om vad de yttre attributen säger om individen.¹¹⁹ Den som utsätts för kulturell dominans får en form av dubbelt medvetande genom att behöva se på sig själv ur andras ögon parallellt med att upprätthålla den egna bilden av sin person menar Young.

Sist av Youngs fem ansikten av förtryck är *våld*. I kategorin ingår förutom fysiska attacker även trakasserier, förödmjukelser och förlöjliganden med syfte att förminska, förolämpa och stigmatisera individer i en grupp.¹²⁰ Att Young har med denna kategori i sin lista över institutionellt förtryck trots att det i varje enskilt fall är en eller flera *individuella* förövare och att man därigenom skulle kunna argumentera för att det inte är institutionellt, beror på att hon menar att det finns sociala, strukturella beteenden som underbygger en tolerans för våld mot vissa grupper. Dessa sociala strukturer kan till och med uppmuntra och möjliggöra våld i vissa sammanhang enligt Young. Några exempel är polisvåldet mot svarta i USA och gruppvåldtäkter som tenderar att ge låga straff till förövarna i många liberala demokratiska stater.¹²¹ Sådan undfallenhet eller ovilja att skipa rättvisa för vissa grupper av individer skapar förtryck genom våld på en institutionell nivå eftersom de individer som tillhör grupperna går igenom sina liv med vetskapen om att de kan bli offer bara på grund av tillhörigheten till gruppen och med en osäkerhet om huruvida rättsväsendet kommer stödja dem.¹²²

3.4. Sammanfattande slutsatser från den teoretiska ansatsen

Förtryck, främst den som sker i form av exploatering, beskrivs enligt Young bäst med utgångspunkt från sociala processer som innebär att vissa grupper stjälar energi från andra i

---

¹¹⁸ Ibid, s. 58–61

¹¹⁹ Ibid, s. 58–61

¹²⁰ Ibid, s. 61–63

¹²¹ Ibid, s. 61–63

¹²² Ibid, s. 61–63

form av privilegier, frihet, tid, självrespekt och möjligheten att kontrollera sina liv såväl som materiella tillgångar. De mindre privilegierade berövas därigenom möjligheter till egen utveckling. Mer pengar för de privilegierade ger å andra sidan större möjligheter till mer makt, högre självförverkligande och fler fördelar som i sin tur ger ökade chanser till ännu mer pengar. En växelvis eskalerande effekt som gör att gapet mellan de som har och de som inte har bara ökar.¹²³ Young menar att det viktiga är att komma åt de underliggande strukturerna som möjliggör en sådan snedfördelning, vilket kräver att frågan hanteras på ett betydligt djupare plan än genom fördelning av tillgångar. Så länge strukturella förutsättningar inte utformas på ett sätt som ger alla samma möjlighet att påverka beslut kommer orättvisor leva kvar helt oberoende av fördelning av tillgångar mellan grupper menar Young.¹²⁴

Synen på den sociala gruppen såsom både oundviklig och meningsfull är viktig i Youngs resonemang. Härkomst, utseende, ålder och andra attribut gör att omgivningen mer eller mindre medvetet kategoriserar individer till olika grupper som påverkar förväntningar och uppfattningar om vad individen förväntas ha för egenskaper, vad han eller hon har för kompetenser, vad han eller hon har för arbete eller bör ha för arbete och så vidare. Men det är inte främst sådana yttre attribut som är det mest avgörande, utan en känsla av att ha en gemensam identitet menar Young. Alla förutfattade stereotypa uppfattningar från omgivningen leder till upprepade bemötanden och beslut som kan få stora konsekvenser i förlängningen.¹²⁵ Individer kan genom sin gruppstillhörighet bli dränerade på sina energier så att valmöjligheterna i livet blir reducerade. I laglig mening kan individen ha frihet att välja, men kontexten, bemötanden, förutfattade meningar och maktstrukturer gör det inte möjligt för vissa att komma åt sina rättigheter. Individer kan således bli begränsade av att tillhöra ”fel” grupp.¹²⁶ Det är i ljuset av sådana strukturer man bör se på det faktum att individer kan gå med på arbetsförhållanden som kan betraktas som exploaterande. Arbetsituationer som vissa aldrig skulle gå med på med låg ersättning och långa arbetstimmar, är för andra helt enkelt det bästa alternativet när alla andra alternativ är ännu sämre.

Young presenterar fem former av förtryck som visar på komplexiteten och vidden av problematiken och synliggör en dold form av förtryck i gemene mans vardag som för många går obemärkt förbi. De fem ansiktena kan användas för att operationalisera hennes

---

¹²³ Ibid, s. 18–24

¹²⁴ Ibid, s. 48–53

¹²⁵ Ibid, s. 42–45

¹²⁶ Ibid, s. 50–53

teori genom att de ger ett mångfacetterat sätt att identifiera om det förekommer förtryck och därmed ge goda möjligheter att hitta sätt att motarbeta det.¹²⁷

4. Analys

4.1. Chowdury-fallet

Case of Chowdury and others v. Greece ("Chowdury-fallet", "Chowdury v. Greece" eller "fallet") togs upp av den europeiska domstolen för mänskliga rättigheter (*the European Court of Human Rights*, "ECtHR") den 30 mars 2017.

100-150 bangladeshiska immigranter som levde i Grekland utan arbetstillstånd rekryterades under år 2012 - 2013 för arbete på ett jordgubbsplantage i Manolada på den Peloponnesiska halvön i Grekland.¹²⁸ Bland dem Morched Chowdury och ytterligare 41 bangladeshier som senare fick sitt rättsliga fall testat i ECtHR.¹²⁹ Arbetsrelationen mellan arbetsgivaren och bangladeshierna dokumenterades i skriftliga avtal med överenskommen lön på EUR 22 för 7 timmar och därefter EUR 3 per tillkommande timme.¹³⁰ Kostnad för mat på EUR 3 per dag skulle dras av från lönen och arbetarna skulle få möjlighet att bo i provisoriska tältliknande skjul som visade sig inte ha tillgång till rinnande vatten eller toalett. Arbetarna hade möjlighet att ordna eget boende om de önskade.¹³¹

Arbetarna arbetade vanligtvis 12 timmar per dag under dåliga förhållanden, och trots det avtal som tecknats mellan parterna betalade arbetsgivaren ("N.V.") inte ut några löner.¹³² Arbetarna fick endast lön i form av mat mot avdrag från den lön som skulle erhållas "senare".¹³³ N.V. och hans kompanjon ("T.A.") använde sig av en hotfull attityd mot arbetarna. Bland annat fanns beväpnade vakter vid plantagen och arbetarna förnedrades kontinuerligt enligt vittnesmål.¹³⁴ Efter 6 månaders arbete informerade N.V. arbetarna den 17 april 2013 att de inte skulle få någon lön och att han hotade med att döda dem om de trots

---

¹²⁷ Ibid, kapitel 2

¹²⁸ *Chowdury* §5–6

¹²⁹ Ibid, §1

¹³⁰ Ibid, §7 och 26

¹³¹ Ibid, §5–7

¹³² Ibid, §7–8 och 94

¹³³ Ibid, §19

¹³⁴ Ibid, §94 och 98

detta inte fortsatte arbeta för honom.¹³⁵ Därefter meddelade han att han i stället skulle ta in ett nytt arbetslag och att han skulle bränna ner arbetarna bostäder om de vägrade lämna plantagen.¹³⁶ Arbetarna gick då i samlad grupp mot arbetsgivaren i protes för att utkräva sin lön. En av de beväpnade vakterna sköt då mot gruppen och 30 personer skadades.¹³⁷

Efter flera turer och beslut inom det grekiska rättsväsendet togs fallet upp av nationell domstol (the Assize Court) men de åtalade friades från anklagelserna om trafficking¹³⁸ och endast den ena kompanjonen och den vakt som avfyrade vapnet dömdes för orsakande till allvarlig kroppsskada och olaga vapen användning.¹³⁹ Domstolens argument för att fria ägaren från anklagelsen om trafficking var att arbetarna hade blivit informerade om och accepterat villkoren i avtalet, de hade rätt och möjlighet att omförhandla villkoren samt att de inte var tvingade att fortsätta arbeta på plantagen.¹⁴⁰ Villkoren var också enligt den grekiska domstolen i linje med andra arbetares villkor för likvärdigt arbete i samma region.¹⁴¹ I domen konstaterades att arbetarna inte varit inlåsta utan hade möjlighet att röra sig fritt, utöva sporter och delta i föreningsliv.¹⁴² De menade också att arbetarnas anklagelse om utebliven lön kommit in sent i processen och att det fanns otydligheter i vittnesmålen som gjorde dem otillförlitliga.¹⁴³ Anklagelser om trafficking som i några fall inkom något senare från arbetare som inte skadats vid attacken valde domstolen att avskriva mot bakgrund av att de inte ansågs tillförlitliga.¹⁴⁴ Det i sin tur berodde på att de första offren som anmält händelsen om våld hade fått uppehållstillstånd på grund av anklagelsen om trafficking.¹⁴⁵ Domstolen ansåg därför det som troligt att de arbetare som inte blivit skadade och några dagar senare lämnade in sina anmälningar gjorde det för att få uppehållstillstånd. Något som sänkte tillförlitligheten till att anklagelserna om trafficking var sanna resonerade de. Domstolen tog alltså bara upp anmälan som gjorts av de arbetare som skadats vid attacken, avseende det våld de utsatts för och avseende trafficking. ECtHR kritiserade senare att den grekiska domstolen avslagit anklagelserna från individer som ej blivit skadade vid incidenten.

---

¹³⁵ Ibid, §19

¹³⁶ Ibid, §19

¹³⁷ Ibid, §8

¹³⁸ Anklagelsen och domen mot plantageägaren avser endast human trafficking (förutom orsakande av allvarlig kroppsskada och olaga vapen användning) och alltså inte tvångsarbete ('forced labour'). *Chowdury* §12 och 22. Se i kapitel Definitioner och avgränsningar det inbördes förhållandet mellan dessa termer.

¹³⁹ *Chowdury* §10–22

¹⁴⁰ Ibid, §24

¹⁴¹ Ibid, §24

¹⁴² Ibid, §25

¹⁴³ Ibid, §25

¹⁴⁴ Ibid, §25

¹⁴⁵ Ibid, §118

Sammanfattningsvis ansåg den grekiska domstolen, avseende anklagelserna om trafficking, att arbetarna inte hade tvingats till arbete, att de hade möjlighet att påverka/förändra sin situation, och att de inte var fysiskt avskilda från omvärlden. Dessutom var arbetarna inte i ett tillstånd av fullständig svaghet ('absolute weakness') vilket enligt domstolen var ett krav för att de skulle anses vara exploaterade.¹⁴⁶ Plantageägarna hade därför enligt domstolen inte gjort sig skyldiga till trafficking.¹⁴⁷ Begäran om överklagan avslogs och domslutet blev därmed oåterkalleligt. Den vakt som sköt och T.A. och dömdes till 14 år och 7 månader respektive 8 år och 7 månaders fängelse, men fängelsestraffen omvandlades till böter på motsvarande EUR 5 /dag av dömt frihetsberövande samt gemensamt skadestånd på motsvarande EUR 43 per arbetare. N.V. friades från anklagelserna på grund av att domstolen inte ansåg det klarlagt att han var arbetarnas arbetsgivare. Endast 35 arbetare ingick i domslutet, de 30 arbetare som skadades vid incidenten samt arbetsledarna. De övriga som inlämnat klagomål fick avslag på grund av att de inte blivit skadade vid incidenten.¹⁴⁸ Detta trots att incidenten egentligen inte borde ha påverkat anklagelsen om trafficking.¹⁴⁹

Den europeiska domstolen för mänskliga rättigheter ("ECtHR") tog upp fallet och utfärdade sin dom i mars 2017. Domen utgick från *den europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna*¹⁵⁰ ("ECHR") art 4 som förbjuder slaveri, trældom och tvångsarbete, och hänvisade till flertalet andra internationella överenskommelser för tolkningsstöd, exempelvis CETS och dess åtföljande förklarande rapporter, ILO's konvention nr. 29 och Palermo-protokollet.¹⁵¹ ECtHR konstaterade att det grekiska rättsväsendet valt att fria de åtalade från anklagelsen om trafficking, och att de ansåg detta felaktigt eftersom den grekiska nationella Assize-domstolens argument om att arbetarna inte varit frihetsberövade inte bedömdes vara ett tillräckligt argument för att utesluta tvångsarbete eller trafficking.¹⁵² ECtHR framförde att det inte bör vara arbetsvillkoren som är avgörande vid bedömning om tvångsarbete och trafficking utan snarare de utsattas sammantagna livssituation. ECtHR kritiserade också den grekiska domstolen för att de avslog ansökan om åtal avseende trafficking från arbetare som inte skadats vid incidenten.¹⁵³ ECtHR tog själva med samtliga 42

---

¹⁴⁶ Ibid, §27

¹⁴⁷ Ibid, §20–28

¹⁴⁸ Ibid, §119

¹⁴⁹ Ibid, §120

¹⁵⁰ The European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms.

¹⁵¹ "CETS" - The Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings, ILO's konvention nr. 29 (om tvångsarbete) och "Palermo-protokollet" - The Palermo Protocol: The Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons, especially Women and Children.

¹⁵² Chowdury §123

¹⁵³ Ibid, §120

individer som lämnat klagomål, både de som hade skadats och de som inte hade skadats vid incidenten.¹⁵⁴

I ECtHR's slutgiltiga dom klargjordes att immigrantarbetarna utsatts för tvångsarbete i strid med ECHR art 4.¹⁵⁵ Det är flera aspekter i arbetarnas situation som tillsammans gör att domstolen kommer fram till denna slutsats. Arbetarna befann sig i landet illegalt då de anställdes, utan uppehållstillstånd och arbetstillstånd, utan tillgångar och med risk att utvisas.¹⁵⁶ Skulle de avsluta sitt arbete i förväg skulle de troligen med stor sannolikhet arresteras och helt förlora möjligheten att erhålla lön.¹⁵⁷ De arbetade och levde, enligt ECtHR, under synnerligen dåliga förhållanden och utsattes för konstant förödmjukelse.¹⁵⁸ Att arbetarna från början hade gått med på överenskomna villkor är enligt ECtHR inte ett tillräckligt argument för att utesluta tvångsarbete.¹⁵⁹ Att de hade anmält sig frivilligt är något som måste studeras utifrån situationen i sin helhet menar de.¹⁶⁰ Det går således inte att bara se till det faktum att arbetarna initialt godkänt avtalet. ECtHR lägger i sin bedömning stor vikt vid att arbetsgivaren utnyttjat sin maktposition och arbetarnas utsatta situation för att dra egen fördel.¹⁶¹ Utöver vad som beskrivits ovan förändrades dessutom läget helt i den stund immigrantarbetarna förvägrades ersättning för sitt utförda arbete.¹⁶² Vid denna tidpunkt finns ingen tvekan om att det som från början varit frivilliga arbetsrelationer nu övergått till tvångsarbete.¹⁶³ ECtHR klargör att arbetsgivaren hade fått arbetarnas förtroende då de anställdes men deras utsatta situation gjorde att han senare exploaterade dem.¹⁶⁴

Domstolen konstaterade att arbetarnas situation föll in under ECHR:s artikel 4 § 2 och ansåg att de grekiska nationella domstolarnas uttolkning varit alltför snäv.¹⁶⁵ Den grekiska staten dömdes av ECtHR för att inte ha fullföljt sina positiva förpliktelser då de inte hade lyckats skydda individerna från tvångsarbete. De hade misslyckats med att 1. förhindra att tvångsarbete uppstår, 2. skydda utsatta individer, 3. tillse en effektiv rättsprocess och 4.

---

¹⁵⁴ Ibid, §121–122

¹⁵⁵ Ibid, §101

¹⁵⁶ Ibid, §95

¹⁵⁷ Ibid, §95

¹⁵⁸ Ibid, §98

¹⁵⁹ Ibid, §96

¹⁶⁰ Ibid, §96

¹⁶¹ Ibid, §96–98

¹⁶² Ibid, §97

¹⁶³ Ibid, §97–100

¹⁶⁴ Ibid, §94–98

¹⁶⁵ Ibid, §123. ECtHR påminner om att dess uppgift är att bedöma om effekterna av det grekiska rättsväsendets uttolkning av den egna lagstiftningen är kompatibel med ECHR (§100).

straffa förövarna.¹⁶⁶ För detta misslyckande dömdes den grekiska staten att betala EUR 16.000 per arbetare som skadats vid incidenten respektive EUR 12.000 per arbetare som inte skadats vid incidenten.¹⁶⁷ Denna dom avsåg 42 bangladeshiska arbetare.¹⁶⁸ ECtHR fastställde samtidigt genom domslutet att jordgubbsplockarnas situation skulle betraktas som tvångsarbete och human trafficking och hänvisade i sitt beslut till Palermo-protokollet, CETS och den grekiska strafflagens artikel 323A.¹⁶⁹ Vid ECtHR's genomgång av fallet framkommer också att den grekiska staten på ett tillfredställande sätt har inkorporerat ECHR samt andra av Grekland ratificerade traktat i grekisk lagstiftning, men att de alltså faller till föga vid implementeringen.¹⁷⁰

4.2. Relevanta lagrum

Ur ECHR - *Den europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna*:

Artikel 4 - Förbud mot slaveri och tvångsarbete

1. Ingen får hållas i slaveri eller trälldom.
2. Ingen får tvingas att utföra tvångsarbete eller annat påtvingat arbete.
3. Med "tvångsarbete eller annat påtvingat arbete" enligt denna artikel förstås inte
  - a) arbete som vanligtvis utkrävs av den som är frihetsberövad i enlighet med bestämmelserna i artikel 5 i denna konvention eller som är villkorligt frigiven från sådant frihetsberövande,

---

¹⁶⁶ Chowdury §128

¹⁶⁷ Ibid, §131

¹⁶⁸ Ibid, §1

¹⁶⁹ Ibid, §100

¹⁷⁰ Ibid, §128. Redan innan denna incident inträffade fanns information om att tillfällig immigrerad arbetskraft arbetade under oacceptabla villkor i Manolada i Elis. Den 22 april 2008 skrevs en rapport av Greklands ombudsman avseende omfattande exploateringen av utländsk arbetskraft i området. Rapporten innehöll beskrivning av dåliga arbetsförhållanden, inskränkningar av arbetarnas frihet, låga löner, undermåliga hygienutrymmen och utnyttjande av arbetarnas utsatta situation. Ombudsmannen uppmärksammade då att staten inte gjorde något för att förbättra situationen men att efter rapporten gjordes inspektioner som uppdagade missförhållanden avseende löner och barnarbete. År 2011 skrevs ytterligare en rapport, *Trafficking for labour in Greece* av *The Reintegration Centre for Migrant Workers* med stöd från Europakommissionen. Rapporten, som avslöjade omfattande utövande av trafficking och kränkningar av människors rättigheter i samband med immigrantarbete i området Manolada, orsakade debatt i det grekiska parlamentet. Beslut om inspektioner, hälsokontroller och krav på anständiga bostäder till arbetare fattades men situationen verkar i realiteten inte ha förändrats någonting som följd av rapporterna. Chowdury §48–57.

b) tjänstgöring av militär art eller, i länder där samvetsbetänkligheter mot sådan tjänstgöring beaktas, tjänstgöring som i dessa fall utkrävs i stället för militär värnpliktstjänstgöring,

c) tjänstgöring som utkrävs när nödläge eller olycka hotar samhällets existens eller välfärd,

d) arbete eller tjänstgöring som ingår i de normala medborgerliga skyldigheterna.

Se bilaga 1 för relevanta nationella lagrum: Greklands konstitution Art 22 § 3, Greklands strafflag ('Criminal Code') Artikel 323 (träldom) och Artikel 323 A (trafficking) med förändring enligt lag nr. 3064/2002.¹⁷¹

4.3. Aspekter av individers livssituation

Kan man kalla det för frivillighet när en individ går med på villkor som de flesta andra i omgivningen inte skulle acceptera? En enkel ingång till diskussionen runt tvångsarbete och trafficking och som vi ser att den grekiska domstolen i stor utsträckning använt sig av, är att utgå ifrån att varje människa har valfrihet och därmed kan säga ja eller nej till en arbetssituation. Enligt resonemanget måste den som går med på omständigheterna i en arbetssituation, förutsatt att inget fysiskt eller mentalt tvång har förekommit, leva med de villkor som gäller enligt avtalet. Resonemanget utgår ifrån att en individ har frihet att välja och därmed rimligtvis inte går med på en situation av förtryck. Men kan man då utgå ifrån att en sådan frihet verkligen existerar i realiteten för alla människor? Givetvis vet vi att det finns sammanhang som exempelvis förtryckande regimer som gör att människor inte lever i frihet. Men även i exempelvis liberala demokratier är frågan inte irrelevant. Vi vet att många variabler spelar in och sätter ramarna för vilka individer som får vilka jobb. För vissa finns det oändligt stora valmöjligheter till utbildningar och arbetsplatser, medans för andra, som kanske saknar både studiehjälp, sociala nätverk och tillgångar, kan valfriheten vara betydligt mer begränsad. Det finns alltid exempel som talar för motsatsen, det vill säga individer som har rört sig både i den ena och den andra riktningen av denna skala mellan de som har stor valfrihet och de som har begränsad valfrihet, men det fråntar inte faktum att utgångsläget är olika och att tillhörigheten till en viss grupp och andra omständigheter i livet spelar in.

---

¹⁷¹ Chowdury §32–33

De individer som befinner sig allra längst ned på frihetsskalan kan, om inte tillräckliga institutionella spelregler finns som motverkar detta, hamna i en sådan situation att valmöjligheterna är väldigt begränsade eller knappt existerar. De får ta vad de får, och vill de överleva och ha ett uppehälle kan de tvingas ingå arbetsavtal som är djupt orättvisa och exploaterande. Orättvisorna handlar inte bara om lönenivåer, utan även andra villkor och konsekvenser som exempelvis antal arbetstimmar per vecka, arbetsmiljö, fysiska arbetsmoment, tillgång till hygienutrymmen, möjligheter till återhämtning, semester, fritid, dagsljus, acceptabelt boende, levnadsstandard, möjlighet att kunna utbilda sig, att kunna ge sina barn möjlighet till utbildning och tillgång till valmöjligheter i livet. Det blir i förlängningen helt avgörande för individernas hela liv. Utgångspunkten refererad till ovan, det vill säga i vilken utsträckning det stämmer att individer har frihet att välja, blir en viktig del i diskussionen runt tvångsarbete. Om individer inte har frihet att välja, gör yttre omständigheter som de inte kan påverka, att vissa kan tvingas utstå exploatering på grund av att de inte har något annat val. Det blir således ett tvång som uppstår som följd av en hel kontext, snarare än av konkret fysisk begränsning eller våld. Genom Youngs arbete med att på djupet förklara dimensioner av förtryck och hur förtryck gestaltar sig för olika sociala grupper, går det att närma sig denna form av kontextuellt förtryck. Jag kommer återkomma till hur ECtHR i domslutet om de bangladeshiska arbetarna har vidgat förståelsen för kontextuellt förtryck, genom att de tog individernas hela livssituation i beaktande i deras argumentation i rättsfallet.

4.4. Gruppstillhörighetens betydelse för Morched

Chowdury och hans arbetskamrater

Arbetarna i *Chowdury v. Greece* var i och för sig av samma nationalitet, men det hade inte nödvändigtvis behövt vara så. Även om deras nationalitet säkerligen gav dem en stark känsla av samhörighet var det troligen andra attribut som framför allt sammanförde dem i en social grupp.¹⁷² Då tänker jag inte främst på att de var en grupp i bemärkelsen att de arbetade på samma arbetsplats och därigenom ofrånkomligt fick utså liknande behandling från ägaren, även om vissa inom gruppen kan ha premierats och andra diskrediterats också i denna situation, utan snarare att deras liknande situation såsom papperslösa, deras utsatthet och det stigma de sannolikt utsattes för blev de variabler som främst sammanförde dem i en grupp

---

¹⁷² Young 1990, s. 42–46

vilket i sig kan ha förstärkt stigmatiseringen. Min poäng är att själva arbetsplatsen troligen inte i sig var den viktigaste sammanförande faktorn för grupptillhörighet och inte heller nationaliteten, utan de andra attributen. Sådan upplevelse av grupptillhörighet sammanförde individerna sannolikt både på gott och ont. De kunde troligen finna stor styrka i att inte känna sig ensamma i sin utsatthet, men tillhörigheten till gruppen blev troligen också något som bidrog till negativa bemötanden enbart just på grund av grupptillhörigheten. Oavsett om det var mer till fördel eller nackdel är det ganska uppenbart att det inte är ett val de enkelt kunde ha gjort, att tillhöra gruppen eller inte. I stor utsträckning är grupptillhörigheter något som andra styr över genom sina tankar, förutfattade meningar och normerna i samhället och som gör att människor stoppas in i olika fack.¹⁷³

De bangladeshiska arbetarna tillhörde således en social grupp vars attribut innebar stora begränsningar för respektive individs valmöjligheter. Arbetsvillkoren och omständigheterna för arbetare i Manolada verkar ha varit usla under lång tid innan just dessa arbetare kom dit och det är nog sannolikt att tro att verkligheten bakom det arbetskontrakt de skrev på inte var okänt för dem, och troligen inte heller överraskande. Åtminstone initialt. Många landsmän från Bangladesh hade tidigare arbetat på jordgubbsplantagen i regionen och utifrån att de aktuella bangladeshierna befann sig i Grekland utan arbetstillstånd, tillsammans med att historik och andras erfarenheter troligen identifierade gruppen som ”billig arbetskraft” var det inte oväntat att just de hamnade på plantagen och till lönenivåer och andra villkor som redan var etablerade sedan tidigare och därmed svåra att ändra. Denna sociala uppdelningen av arbete som är central i Youngs teori om förtryck sätter ramarna för vilka individer som arbetar för vilka arbetsgivare, vilka som inte arbetar alls och hur arbetskontraktets innehåll definierar den institutionella relationen mellan individer och i förlängningen avgör deras andel av tillgängliga tillgångar och omfattningen av deras förmågor i form av möjligheter att göra fria val och påverka sin livssituation.¹⁷⁴

Youngs kritik mot fördelningspolitik som beskrivits i stycket *Fördelning av tillgångar och ”vanliga” människor som förtryckare* kan på ett sätt tyckas irrelevant för uppsatsens fokus då de immigrerade bangladeshierna inte hade uppehålls- eller arbetstillstånd i Grekland och därför sannolikt inte kunde vara aktuella för några socialbidrag från staten. Den möjlighet de fått att arbeta, även om det var illegalt, var ju den enda möjligheten de hade att få en inkomst. Jag har i uppsatsen valt att inte gå in i diskussionen om de orättvisor som

---

¹⁷³ Ibid, s. 42–46

¹⁷⁴ Ibid, s. 58

följer av individers olika möjlighet att erhålla medborgarskap i olika länder, men vi kan konstatera att det faktum att bangladeshierna arbetade illegalt endast är en del av den utsatthet de drabbats av på grund av tillhörigheten till sin sociala grupp. Den delen av Youngs kritik mot det hon kallar fördelningsparadigmen som handlar om alla människors rätt till sådana icke-materiella värden som exempelvis att ha makt över sitt liv, att känna att man blir bemött med respekt och får samma möjligheter som andra och att kunna känna värdighet och självrespekt är högst relevant i diskussionen runt *Chowdury-fallet*.

4.5. Youngs fem ansikten av förtryck applicerade på rättsfallet

4.5.1. Bakgrund

De fem ansiktena av förtryck illustrerar hur förtryck kan delas in i olika subgrupper och kan vara till hjälp vid bedömningen om individer eller grupper är förtryckta.¹⁷⁵ Young menar att det inte är en fullständig teori om förtryck, men att beskrivning av förtryck med hjälp av dessa fem ansikten är ett bra sätt att undvika att vissa typer av förtryck exkluderas eller reduceras till något mindre allvarligt än det är.

Nedan följer en genomgång av de fem; exploatering, marginalisering, maktlöshet, kulturell dominans och våld, och för varje ansikte dras paralleller till *Chowdury-fallet*, dels runt arbetarnas situation och dels utifrån de nationella och folkrättsliga domstolarnas resonemang och argumentation. Störst tonvikt läggs på ECtHR's argumentation eftersom deras domslut används inom hela Europa som praxis för hur ECHR skall uttydas. Analysen ligger sedan till grund för slutsatser i nästa kapitel om strukturellt förtryck och det rimliga i att tillämpa en sådan grund för argumentationen i domstolarna.

4.5.2. Exploatering

Var går gränsen för att en arbetsrelaterad situation, ska betraktas som exploatering? Med Youngs definition är det nästan så att vi alla blir exploaterade så snart ett företag vi arbetar för genererar vinst och det är nog att gå lite väl långt kan jag tycka.¹⁷⁶ Många människor vill inte

---

¹⁷⁵ Ibid, s. 64

¹⁷⁶ Ibid, s. 48

ta de risker det innebär att äga företag och är därför nöjda med att få en fast lön till en rimlig nivå. Då borde det inte handla om exploatering även om arbetsgivaren gör en vinst. Exakt var Young anser att gränsen ska gå för att en situation skall betraktas som exploatering är inte helt enkelt att utläsa, och jag tror inte hon anser det vara någon exakt vetenskap heller. Det är dock tydligt att hon använder begreppet exploatering i en vidare mening än vad många gör i vardagligt tal då exploatering för många rör sig om ett *grovt* utnyttjande av andra individer och mindre ofta används för att benämna fenomen i vardagliga sammanhang som exempelvis i uppdelningen av arbete i hemmet eller i fredliga möten mellan människor, som däremot Young gör.¹⁷⁷

Morched Chowdury och hans arbetskamrater befann sig i en situation där många av det Young kallar energier hade begränsats dem: *Pengar* - Den lön de hade utlovats var redan initialt på en jämförelsevis låg nivå,¹⁷⁸ som redan den kunde ifrågasättas, men successivt blev det klart att de inte fick någon lön överhuvudtaget. *Makt* - I och med att lönen inte betalades ut försattes arbetarna i en situation av maktlöshet där de var ytterst begränsade att kunna påverka sin situation. *Andra tillgångar* - Arbetarnas materiella standard var som den beskrivits ytterst medioker. Trångt, utan luftkonditionering i tältliknande skjul utan rinnande vatten och toalett. *Självrespekt* - Knappast var varken arbetsplatsen eller sovskjulen en miljö som främjar en individs självrespekt, tilltro till den egna förmågan och tro på framtiden. *Status* - Deras låga status hade effektivt manifesterats bland annat genom närvaron av vakter med förnedrande och hotfullt beteende. *Frihet och kontroll över sina liv* - Maktlösheten och bristen på frihet och valmöjligheter var redan från första början ett faktum eftersom de inte kunnat erhålla arbetstillstånd och att merparten av arbetstillfällena i landet därmed inte var tillgängliga samt att de saknade rättsligt skydd.

På ett sätt kan man resonera att arbetarna själva försatt sig i denna prekära situation eftersom de accepterat att arbeta trots att de befann sig i landet utan arbetstillstånd. Utifrån ett sådant resonemang hade fallet varit enkelt att bedöma; Chowdury och hans

---

¹⁷⁷ Ibid, s. 48–53. Young poängterar dock att feminister länge använt sig av denna retorik i diskussioner som rör jämlikhet i hem och på arbetsplatser.

¹⁷⁸ Under den grekiska minimilönen som 2018 var ca 650 EUR /mån (enligt Eurostat, *Minimum wage statistics*, https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Minimum_wage_statistics (hämtad 2018-10-07)). Lönen var enligt domslutet i linje med vad bärplockare brukade få i regionen. Dock fanns redan sedan tidigare rapporter bland annat från den grekiska ombudsmannen från 2008 som pekade på att arbetarna i regionen var dåligt betalda och dessutom ofta fick betala överpriser i butiker installerade av plantageägarna för att få rent vatten mm. Redan år 2008 hade arbetare strejkat i regionen för att få upp sin lön till EUR 30 per dag. En nivå som arbetarna i fallet alltså inte ens erhöll år 2013 då de fick EUR 22 för 7 timmars arbete. *Chowdury* §48–57.

arbetskollegor gjorde helt enkelt något de inte hade tillåtelse till enligt lagar och regler. Vilket naturligtvis gäller även för arbetsgivaren bara genom att han anställt individer som saknade arbetstillstånd. Men om man utgår ifrån Youngs resonemang är en sådan analys långt ifrån tillräcklig, eftersom hon menar att individernas hela livssituation med underliggande strukturer och processer måste studeras för att kunna säga något om rättvisa. Man kan alltså inte bara tala om rättvisa utifrån efterlevnad av lagar och regler. Med stor sannolikhet var detta alternativ, trots sina för oss uppenbara brister, bättre eller likvärdig än andra alternativ som stod till buds för Chowdury och hans arbetskamrater. Och alldeles oavsett varför de hamnat i denna situation var det säkert mycket svår för dem att ta sig ur den trots att de initialt inte tvingats in i den.

Nu är ju den grekiska staten inte ansvarig för sådant som tidigare i livet kan ha bidragit till att individerna hamnat i denna situation, det vill säga innan de kom till Grekland, men om Youngs rättviseperspektiv skall appliceras skall inte sådant som medborgarskap påverka bedömningen och allt som bidrar till att individerna utsätts för en stigmatisering och kränkning av rättigheter i Grekland är den grekiska staten ansvarig för, inklusive möjligheten för arbetsgivare att utnyttja arbetares utsatta situation och, som vi kan anta, omgivningens undfallenhet att reagera. Enligt tidigare rapporter om jordgubbsplantagen i Manolada har arbetare under många år utsatts för kränkande behandling och undermåliga förhållanden på plantager i området, men det krävdes att en av vakterna löpte amok och sköt mot arbetarna för att kränkningarna skulle uppmärksammas.¹⁷⁹

Den grekiska domstolen framhöll att Chowdury och hans arbetskamrater själva hade valt att ingå arbetskontraktet för att plocka jordgubbar på plantagen, att de kände till innehållet i avtalet, att de haft möjlighet att avbryta det om de så önskat och att de inte varit utsatta för fysiskt tvång eller blivit berövade sin fysiska frihet eller saknade möjlighet att försvara sig.¹⁸⁰ Domstolen ansåg att det inte fanns skäl att tro att plantageägaren dragit fördel av deras utsatta situation.¹⁸¹ Dessa faktum angav de som tillräckliga för att inte bedöma arbetarnas situation som trafficking enligt den grekiska strafflagen som förbjuder att exploatera en individs arbete för egen vinning eller för annans räkning.¹⁸² Det faktum att arbetarna i realiteten enligt vittnesmål inte fått någon lön avfärdade domstolen som ett icke

---

¹⁷⁹ *Chowdury* §48–57

¹⁸⁰ *Ibid*, §123

¹⁸¹ *Ibid*, §25

¹⁸² Se Artikel 323A i Bilaga 1

fastlagt faktum eftersom de inte bedömde vittnesmålen som tillförlitliga.¹⁸³ Domstolen avfärdade också arbetarnas anklagelser om att ha blivit utsatta för hotfull och förnedrande attityd.¹⁸⁴ Omständigheterna avseende det är värda att analyseras lite närmare. Domstolen menade att tillförlitligheten till anklagelserna var låg på grund av att de kom in sent i processen samt att de var oprecisa och vaga.¹⁸⁵ Min tolkning av resonemanget är att domstolens förhållningssätt till de här människorna inte utgick från någon vilja att sätta sig in deras utsatthet. Sammanfattningsvis är den bild som framträder att den grekiska domstolen applicerade ett individualistiskt synsätt som gick ut på att varje individ ansågs ansvarig för sina handlingar och därför fick ta konsekvenserna av att de självmant valt att skriva på anställningsavtal för att arbeta på plantagen. Strukturella omständigheter såsom stigman och bemötanden från arbetsgivare och omgivning samt omständigheter förknippade med livssituation eller gruppstillhörighet har i det synsättet inte tillåtits få något avgörande utrymme.

ECtHR angrep problematiken på ett annat sätt. De instämde i att de bangladeshiska arbetarna varit införstådda med arbetsvillkoren och godkänt dem initialt.¹⁸⁶ ECtHR förtydligade dock att ett ursprungligt godkännande inte är tillräckligt för att senare kunna hävda att trafficking eller tvångsarbete inte skett.¹⁸⁷ Giltigheten av godkännandet måste ses i ljuset av alla relevanta omständigheter i fallet.¹⁸⁸ ECtHR tog i sin bedömning med sådana omständigheter som att arbetarna redan innan de började arbeta på plantagen var i en utsatt situation som tillfälliga immigranter utan tillgångar och med en överhängande risk att bli arresterade, häktade och deporterade.¹⁸⁹ Hade arbetarna avbrutit arbetskontraktet i förväg hade möjligheten att få betalt och risken att bli arresterad troligen blivit ännu högre resonerade ECtHR. På det sättet hade ägaren en hållhake på arbetarna och kunde styra dem så att de stannade på plantagen.¹⁹⁰ ECtHR avvisade också det grekiska rättsväsendets hänvisning till att arbetarna inte varit inlåsta som ett argument eller bevis på att de inte utsatts för tvångsarbete eller trafficking.¹⁹¹ ECtHR menade att kränkning i form av trafficking kan ske utan att offren är fysiskt inlåsta.

---

¹⁸³ *Chowdury* §25

¹⁸⁴ *Ibid*, §25

¹⁸⁵ *Ibid*, §25

¹⁸⁶ *Ibid*, §97

¹⁸⁷ *Ibid*, §96

¹⁸⁸ *Ibid*, §96

¹⁸⁹ *Ibid*, §95–97

¹⁹⁰ *Ibid*, §95–97

¹⁹¹ *Ibid*, §123

ECtHR's resonemang såg till arbetarnas situation i sin helhet och kom till slutsatsen att ägarna dragit nytta av arbetarnas utsatta situation och exploaterat dem.¹⁹² Först blev de lockade att acceptera arbetsavtalet till för dem acceptabla villkor. Väl på plats utnyttjades deras utsatthet och de nekades ersättning för sitt arbete.¹⁹³ De hade då i princip inga andra valmöjligheter än att stanna och deras utsatta situation blev allt värre ju längre tiden gick, bland annat genom ovissheten om de skulle få sin lön.¹⁹⁴ Andra omständigheter som ECtHR inkluderade i sin bedömning är hur ägaren behandlade arbetarna – att arbetarna fick utstå hot, att de övervakades av vakter som uppbar vapen, att arbetssituation och boende skedde under miserabla omständigheter och att ägaren, hans kompanjon och vakterna utsatte arbetarna för konstant förnedring.¹⁹⁵ Men även om ECtHR såg till helhetsituationen och hur ägaren utnyttjat arbetarna utsatthet, kunde de elaborerat mer runt konsekvenserna av hela den uppkomna situationen för arbetarna och hur de måste ha påverkats av ägaren och vakternas agerande. Ett sådant resonemang kunde ha inkluderat aspekter såsom vilka möjligheter arbetarna hade att påverka den egna situationen och i vilken utsträckning de fråntagits makten över sina liv, samt vilka effekter den förnedrande och hotfulla miljön kunde ha haft på dem i form av exempelvis minskad självkänsla, utsatthet och förlorad stolthet. Man kan tänka sig att sådana aspekter var viktiga i ECtHR's underliggande resonemang när de utdömde att tvångsarbete skett, men det är inte tydligt formulerat i domslutet. ECtHR's synsätt låg därför väl i linje med hur Young resonerar runt förtryck i form av exploatering, men med ett djupare resonemang runt omständigheterna och konsekvenserna hade domslutet kunnat vara ännu tydligare i sin vägledning till andra domstolar.

4.5.3. Marginalisering

Chowdury och hans arbetskamrater hade förvisso fått arbetstillfällena, men inte med någon långsiktig trygghet och villkoren renderade dem till ett marginaliserat liv i bemärkelsen att de troligtvis inte hade tillgång till det sociala livet i samhället runt omkring i någon större utsträckning på grund av sin brist på status och inkomst. Eftersom de stod utanför det legala systemet skyddades de inte av staten utan var beroende av sin arbetsgivare som dikterade villkoren i tillvaron. Genom att undanhålla dem lön gjorde arbetsgivaren dem än mer

---

¹⁹² Ibid, §96

¹⁹³ Ibid, §98

¹⁹⁴ Ibid, §97

¹⁹⁵ Ibid, §98

beroende, osjälvständiga och sårbara. I likhet med det Young menar är kanske den värsta formen av förtryck – att stå utanför den sociala strukturen genom marginalisering.¹⁹⁶

Den grekiska domstolen tog enbart hänsyn till att de bangladeshiska arbetarna hade teoretiska möjligheterna att röra sig fritt och delta i sociala aktiviteter i sitt domslut.¹⁹⁷ Resonemang runt deras status i samhället och effekterna av det respektlösa bemötande arbetarna verka ha fått utstå och hur det påverkade de reella möjligheterna att faktiskt kunna vara en del av samhället och den sociala strukturen syns inte till i domstolens resonemang. Genom att arbetarna inte hade fråntagits sin fysiska frihet resonerade domstolen att det inte heller fanns några begränsningar för deras sociala liv.¹⁹⁸

ECtHR diskuterade i domslutet inte individernas möjlighet till deltagande i samhället och i sociala aktiviteter specifikt, men deras resonemang runt individernas hjälplöshet, utsatta situation och inskränkta självkänsla vittnar om en sammantagen syn på individerna som marginaliserade.¹⁹⁹ De poängterar på flera ställen vikten av att ta med alla relevanta omständigheter och offrens livssituation i stort och går igenom olika aspekter av arbetarnas tillvaro såsom långa arbetstimmar, primitiv boendemiljö, hotfullt bemötande, nedlåtande bemötande och hur hela situationen sammantaget vittnar om gruppens utsatthet och hur de tvingades att stanna i en situation som de inte kunde påverka.²⁰⁰ På det sättet visar ECtHR på en känslighet för individernas hela livssituation som på många sätt är samstämmig med Youngs beskrivning av marginalisering, där känslor som värdelöshet, likgiltighet och avsaknad av självrespekt definierar offret. ECtHR använder inte denna typ av terminologi men man kan utifrån deras resonemang dra slutsatser om att andemeningen är ett uttryck för ett marginaliserat tillstånd. I domslutet finns referenser till tidigare uttolkningar av vad som definierar ett offer för trafficking. Bland annat refererar domslutet till CETS 197²⁰¹ där det beskrivs hur utnyttjande av en individs utsatthet är en kränkning mot mänsklig värdighet och integritet och därmed bryter mot mänskliga rättigheter och således inte är acceptabelt enligt *den europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna* – ECHR och praxis runt den.²⁰² ECtHR inkluderar genom sitt resonemang ett sätt att ta in aspekter av förtryck på ett nyanserat sätt och söker efter sådant förtryck som delvis kan vara dolt i samhällsstrukturer

---

¹⁹⁶ Young 1990, s. 53

¹⁹⁷ Chowdury §25

¹⁹⁸ Ibid, §27

¹⁹⁹ Ibid, §97

²⁰⁰ Ibid, §96 och 123

²⁰¹ The Council of Europe, Explanatory Report - CETS 197

²⁰² CETS 197 §74–77 och 81–83 samt Chowdury §93

och ofta tas för givet. På det sättet harmonierar ECtHR's resonemang med Youngs ansikte om marginalisering, även om de kunde varit mer explicita i sin beskrivning.

I diskussionen runt att delta i det sociala samhället runt omkring är det inte oväsentligt att fundera på hur stort intresse tillfälliga arbetare har av att skapa en långsiktig etablering i ett samhälle de kanske snart kommer lämna. De är kanske endast intresserade av att tjäna så mycket pengar som möjligt för att sedan åka tillbaka till sitt hemland. Men det kan också vara så att individer som säsongarbetar ofrivilligt blir hänvisade till denna form av tillfälliga arbetskontrakt på grund av sin grupptillhörighet och att stigma i samhället gör att de aldrig kommer bort från epitetet att vara någon som arbetar med tillfälliga jobb.²⁰³ Individens avsikt att stanna i landet eller inte, eller hennes inställning till tillfälliga arbetstillfällen, ska dock inte ha betydelse för hur hen blir bemött av sin omgivning då alla individer har rätt till ett värdigt och mänskligt bemötande. Den behandling Chowdury och hans arbetskamrater fick utstå på plantagen bidrog sannolikt till en känsla av marginalisering. ECtHR kunde ha elaborerat mer runt sådana aspekter av marginalisering i sin argumentation och även runt sådana följd effekter som Young beskriver av marginalisering såsom hur tillståndet negativt kan påverka individens möjligheter att utveckla sina förmågor och färdigheter och individens självrespekt.

4.5.4. Kulturell dominans eller kulturimperialism

Kan Chowdury och hans arbetskamrater ha upplevt förtryck i form av kulturell dominans? Plantageägarens attityd och nedlåtande beteende känner vi till genom vittnesmålen, men kulturimperialism handlar inte om hur någon blir behandlad av en enskild eller en handfull individer utan om mer strukturella fenomen i samhället. Tendenserna och mönstren för hur människor agerar och hur de uttrycker grader av respekt för andra är inte homogent, utan högst individuellt och i stor utsträckning beroende av människors medvetande och huruvida de har tagit ställning till och bemödar sig om att bryta allmänna normer.²⁰⁴ Ett av Youngs viktiga budskap i *Justice and the Politics of Difference* handlar om denna medvetenhet och om hur gemene mans all dagliga beteende ofta får effekter på andra individer i form av kulturimperialism. Hon menar att de allra flesta, inklusive individer med välmenande inställning, är agenter för detta förtryck och bidrar bara genom att följa samhällets gängse

---

²⁰³ Benería, Berik och Floro 2016, s. 136

²⁰⁴ Young 1990, s. 41

normer.²⁰⁵ Debatten runt ämnet torde kompliceras av det faktum att vi alla är bidragande till förtrycket, i många fall i motsats till vår önskan. Ingen vill bli utpekad som förtryckare och de flesta skulle kraftigt motsäga sig en sådan beskrivning just mot bakgrund av att han eller hon själv inte anser sig ha några dåliga avsikter. Utan insikt om sin delaktighet blir det svårt att närma sig problematiken och arbeta för att utplåna den.

Mot bakgrund av fakta från fallet är det troligt att Chowdury och hans kollegor upplevde underlägsenhet, oförmögenhet, utanförskap och en känsla av att vara annorlunda och inte tillhöra normen, både genom den behandling de fick utstå på plantagen men också i möten med andra människor. Det är rimligt att tro att de kände sig *iögonfallande* på det sätt att människor iakttog dem och pratade om dem utan att för den skull ge dem något utrymme i det sociala livet eller låta dem komma till tals i sammanhang där någon utanför den egna gruppen lyssnade. Sådana aspekter artikuleras inte specifikt i domslutet av den nationella domstolen, och den folkrättsliga talade snarare om sådant som delvis kan vara effekter av kulturimperialism såsom beskrivits under de övriga förtrycksformerna. Det är svårt, eller näst intill omöjligt att analysera vad som gjorde att just dessa individer hamnade på jordgubbsplantagen där de senare exploaterades. Det är troligen en kombination av att de betraktades som billig arbetskraft genom att de förväntades prestera goda resultat i förhållande till vad de kostade och att deras utsatta situation som papperslösa var en fördel då det minimerade riskerna för att de som offer skulle anmäla förövarna. Men det är inte omöjligt att där även fanns aspekter av kulturimperialism där förövarna kan ha sett på denna grupp som underlägsen också på grund av etnicitet.

Förtrycksformen kunde ha artulerats i domsluten men då den på många sätt överlappar de andra förtrycksformerna är den svårare att greppa och den riskerar dessutom att bli spekulativ och är därför inte en given del i ett domslut kan jag tycka.

4.5.5. Hjälploshet

Vad gäller denna aspekt av förtryck som i stort baseras på tillhörigheten till en viss kategori på arbetsmarknaden kan man snabbt konstatera att illegala immigrerade säsongsarbetare hamnar mycket långt ned på skalan och i stor utsträckning torde drabbas av känslor av hjälploshet och maktlöshet såsom Young beskriver. Att arbetarna i *Chowdury-fallet*

---

²⁰⁵ Ibid, s. 42

undanhölls sin ersättning bidrog sannolikt till denna känsla genom att de fråntogs möjligheten att närma sig sådant som av samhället krävs för att bli bemötta av respekt såsom en viss typ av kläder, hygien, hälsa, litteratur, media och kultur.

Den grekiska domstolen intog en snäv tolkning av hjälplöshet.²⁰⁶ Den menade att den utsatta skall vara i ett tillstånd av *absolut hjälplöshet* som hindrar honom eller henne från att skydda sig och uppvisa total undfallenhet mot förövaren.²⁰⁷ Domstolen hävdade att arbetarna i fallet inte varit i ett gravt tillstånd av total hjälplöshet och använde det som argument för att fallet inte skulle ses som tvångsarbete. Den grekiska domstolens syn på mentalt tvång var att det avgörande är om förövaren hade ett ont uppsåt, dvs att hen både haft vetskap om och önskat utnyttja individens situation.²⁰⁸ De menade att i det fall individen självant gått med på arbetssituationen, även om den varit till arbetsgivarens fördel, kan det inte anses handla om tvång.²⁰⁹ Jag ser det som en brist i den grekiska domstolens resonemang att de inte kommenterade att det aktuella fallet ändrade sig efter att avtalet skrivits på. Framför allt det faktum att arbetarna inte fick lön, men också på det sätt de behandlades i arbetssituationen, med hot och förödmjukelser. Domstolen verkar ha saknat tillförlit till arbetarnas vittnesmål och inte sett deras berättelser som trovärdiga vilket verkar ha fått stor inverkan på deras dom eftersom flera åtalspunkter - som exempelvis den uteblivna lönen och den hotfulla och förnedrande attityden - lades ned.²¹⁰

ECtHR höll inte med den grekiska domstolen i ovanstående resonemang men är något luddiga i sin argumentation. De kommenterade den grekiska domstolens argument om att det krävdes en grav grad av hjälplöshet för att tillståndet skulle betraktas som trafficking med andemening att det var ett för starkt krav. Därefter poängterade de att termen tvångsarbete förvisso handlar om tvång i någon bemärkelse men att det inte begränsas till fysiskt tvång utan också kan röra sig om mentalt eller psykologiskt tvång genom att offret tvingats till ett tillstånd av hjälplöshet där individen i realiteten inte längre har någon frihet över sitt liv.²¹¹ Indirekt förmedlade ECtHR att graden av hjälplöshet inte skulle ha spelat in men de uttryckte inte det med önskvärd tydlighet. De bemötte inte heller på ett tydligt sätt den grekiska domstolens resonemang runt att förövarna måste ha ett ont uppsåt, dvs ha för avsikt

---

²⁰⁶ *Chowdury* §100

²⁰⁷ *Ibid*, §27. Den grekiska domstolen använder således begreppet på ett annat sätt än Young eftersom de talar om hjälplöshet utifrån ett fysiskt tillstånd medan Young talar om det mer utifrån individens syn på sin livssituation och omgivningens syn på gruppen.

²⁰⁸ *Chowdury* §34

²⁰⁹ *Ibid*, §34

²¹⁰ *Ibid*, §25

²¹¹ *Ibid*, §123

att exploatera offret, för att det ska betraktas som trafficking. ECtHR refererade inte specifikt till att ägaren försatt arbetarna i ett tillstånd av hjälplöshet, men hänvisade bland annat till FN's klargörande genom det så kallade Palermoprotokollet²¹² där det framkommer att trafficking-begreppet bland annat skall inkludera den händelse att en person rekryteras och genom missbruk av makt och missbruk av en persons utsatthet uppnå medgivande om att hen kontrolleras av en annan individ med syfte att exploatera. ECtHR's referens till Palermoprotokollet gav både mer och mindre klarhet. Där står ju förvisso att förövarens syfte skall vara att exploatera men det i sin tur följer av att förövaren utnyttjat sin maktposition för att utnyttja offrets utsatthet. Det är svårt att utläsa om det onda uppsåtet att exploatera måste vara tydligt redan från början eller om det är något som kan uppstå efter hand och det framgår inte heller i domslutet hur utsatt eller i vilken grad av hjälplöshet personen måste vara i eller hur det ska bedömas. Dessa förtydliganden hade varit önskvärda i domslutet och hade gett större klarhet i ECtHR's förhållningssätt till förtrycksformen hjälplöshet.

ECtHR kunde också ha tagit upp sådana aspekter som Young nämner om arbetarnas begränsade möjligheter att delta vid beslut runt sin arbetssituation, möjligheter till utveckling eller tillträde till högre arbetspositioner. Dock upplever jag inte dessa frågor vara de mest aktuella för dessa arbetare även om de inte är oväsentliga i ett större perspektiv.

Trots de brister jag pekat på ovan är ändå min slutsats att ECtHR's totala beskrivning av arbetarnas situation i *Chowdury-fallet* utan tvekan visar att domstolen (ECtHR) tagit hänsyn till aspekter av arbetarnas tillstånd av hjälplöshet och beroende i sitt resonemang runt fallet men att de alltså kunde ha tillfört vissa klargöranden i sina resonemang för att ge andra domstolar bättre tolkningsstöd.

4.5.6. Våld

Chowdury och hans kollegor fick utstå både hot om våld från de beväpnade vakterna och reellt fysiskt våld i situationen som blev upprinnelsen till rättsfallet. En fråga man ställer sig är om andra grupper av individer exempelvis tillhörande andra arbetskategorier eller med annat ursprung och etnicitet hade blivit beskjutna i motsvarande situation. Den frågan kan vi inte få svar på eftersom den är rent hypotetisk, men vi kan gissa oss till troliga scenarier. Vi känner inte till vakternas mentala tillstånd och andra specifika omständigheter som kan ha

---

²¹² Ibid, §41

påverkat förloppet vid just denna händelse, men vi kan rimligtvis anta att den nedlåtande och hotfulla attityden bland plantagens personal i stort kan ha bidragit till att vakten i den tumultartade händelseutvecklingen använde vapnet. Det vi inte minst kan konstatera är att på de flesta arbetsplatser i Europa förekommer inte övervakning av arbetare av beväpnad personal vilket i sig understryker det extrema i situationen. Gruppen utsattes för hot bara genom vakternas närvaro men de har även vittnat om hur de mottog reella hot om att bli dödade med mer. Men bara blotta närvaron av beväpnade vakter och deras förnedrande och hotfulla attityd påverkade med stor sannolikhet arbetarna till att känna utsatthet och rädsla. Det är inte minst detta förtryck Young vill åt i sin beskrivning av våld som strukturellt förtryck - att vissa grupper i samhället går igenom livet med en rädsla för att bli utsatta för våld. Inte för att de slumpmässigt skulle råka befinna sig på fel plats vid fel tidpunkt, vilket kan drabba vem som helst, utan på grund av att de tillhör en speciell grupp – utan möjlighet att lämna gruppen inom överskådlig tid. Arbetarna i *Chowdury-fallet* kan ha upplevt en sådan rädsla enbart genom att tillhöra gruppen illegala arbetare från Öst eller på grund av andra attribut, och denna känsla av utsatthet och rädsla måste ha förstärkts påtagligt genom den reella närvaron av vapen och hot på arbetsplatsen.

Den grekiska domstolen bekräftade till en början det våld gruppen utsatts för genom att döma förövarna till att ha orsakat annan allvarlig kroppsskada och för olaga vapeninnehav. Kort efter domen omsattes dock de omfattande fängelsestraffen till vad som kan tyckas väsentligt lägre bötessummor.²¹³ Denna hantering har inte studerats närmare inom ramen för uppsatsen men det är inte utan att omvandlingen av straffen väcker vissa frågetecken om hur det i praktiken gick till. Rättsväsendets hantering skulle i flera bemärkelser, bland annat omvandlingen till mildare straff, kunna ses som en vidare förlängning av det förtryck arbetarna utsattes för, eftersom alla offrens vittnesmål inte ansågs vara tillförlitliga och genom att de fängelsestraff som utdelades aldrig kom att drabba förövarna som i stället fick betala en ringa bötessumma. Också ECtHR anmärker på denna hantering och att kompensationen till de drabbade var alltför låg.²¹⁴

Den grekiska domstolens agerande på anklagelserna om att de drabbade hade hotats om att bli dödade var att kort och gott avfärda dem som osannolika mot bakgrund av att om de hade varit sanna skulle arbetarna utan tvekan ha lämnat arbetsplatsen.²¹⁵ Rädslan för att

---

²¹³ De ursprungliga fängelsestraffen var på 14 år och 7 månader respektive 8 år och 7 månader. Böterna uppgick för båda till ca 44 tEUR varav endast 1,5 tEUR till de 35 offren totalt. *Chowdury* §22

²¹⁴ *Chowdury* §126

²¹⁵ *Ibid*, §28

dö menar den grekiska domstolen, borde ha vägt tyngre än alla de argument arbetarna framförde som anledning till att de stannade på arbetsplatsen såsom att få ut den obetalda lönen, behovet av att tjäna pengar för att överleva och svårigheter att hitta andra jobb.²¹⁶ Eftersom arbetarna inte lämnade arbetsplatsen i samband med dödshoten kan hoten därför inte ha skett resonerade domstolen. Domstolen gav här prov på en oförmåga att bemöda sig med att sätta sig in i offrens reella situation, och vad det innebär i realiteten utsättas för hot. Att hotet om att bli dödad skulle kunna förverkligas finns där givetvis som en möjlighet, som i de flesta fall inte kommer realiseras, men som ändå påverkar den drabbade individen i form av känslor av rädsla, oro och förnedring. Men det finns inget som säger att dessa bangladeshiska arbetare inte skulle få utstå samma hotfulla attityd på någon annan arbetsplats. Att arbetarna skulle ha tagit steget att lämna en situation som förhoppningsvis kunde ha lett till att de fick ut redan intjänad lön mot att (troligen) missa betalning för flera månaders arbete utan att säkert veta om de skulle få en ny anställning, där de dessutom kunde få uppleva samma hotfulla miljö, verkar inte rimligt. Den grekiska domstolen gjorde ingen reflektion runt arbetarnas reella verklighet i detta avseende med upplevelser av hot och våld som en del av livssituationen. De verkar inte heller funderat över vilka reella valmöjligheter individerna hade och vilka konsekvenserna hade blivit om de hade lämnat arbetsplatsen. Den grekiska domstolen resonerade också runt det faktum att de flesta arbetare inte skadades vid attacken och lät det ha implikationer på om fallet skulle anses utgöra trafficking enligt strafflagen.²¹⁷ Även det faktum att de som skadades inte varit allvarligt skadade och därför inte behövt läggas in på sjukhus verkar ha spelat in i bedömningen om trafficking, vilket också kan tyckas märkligt och också ifrågasattes senare av ECtHR, på samma sätt som ECtHR ifrågasatte den grekiska domstolens omvandling av straffet samt den låga summan för kompensation och den alltför korta tiden vittnen fick på sig att vittna.²¹⁸

ECtHR hade anständighet nog att ta arbetarnas vittnesmål på ett större allvar och fördjupade sig i arbetarnas anklagelser om hot om våld under rättsprocessen. De resonerade både runt de uttalade hoten och det implicita hot som närvaron av vapen och attityder utgjorde och tog med det som argument i den fällande domen om tvångsarbete och trafficking. Däremot påverkade inte den specifika våldshändelsen ECtHR's bedömning om huruvida arbetarna utsatts för tvångsarbete /trafficking eller ej.²¹⁹

---

²¹⁶ Ibid, §28

²¹⁷ Ibid, §14 och 118

²¹⁸ Ibid, §119–126

²¹⁹ Ibid, §119–120

ECtHR kunde i sin argumentation ha lagt större vikt vid de aspekter av förtryck i form av strukturellt våld som Young beskriver. Det vill säga den rädsla gruppens medlemmar behövde utstå för att bli utsatta för våld enbart på grund av tillhörigheten till gruppen, och hur denna rädsla måste ha förstärkts av de olika maktmedlen ägaren och hans kompanjon använde sig av genom att förmedla hotfullhet, ovisshet, oberäknelighet och maktövertag i sitt agerande jämt mot arbetarna, själva och via vakterna. ECtHR kunde också i sitt resonemang ha tagit med det grekiska rättsväsendets agerande och hur det påverkade individerna i *Chowdury-fallet*. Jag tänker då på de grekiska domstolarnas sätt att bemöta arbetarnas anklagelser om hot och våld, och hur de omvandlade långa fängelsestraff för förövarna till i sammanhanget låga bötesbelopp. Man kan dra paralleller mellan det grekiska rättsväsendets attityd, bemötande och hantering och det Young beskriver som en acceptans från omgivningen av våld mot vissa grupper. Att det grekiska rättsväsendet inte tog individernas berättelser på alvar och att de hade möjlighet att förmildra förövarnas straff skickar en subtil men tydlig signal till offren om att våld riktat mot deras grupp kan vara mer acceptabelt än våld mot andra i samhället runt omkring. ECtHR påpekade visserligen att de ansåg att den grekiska staten gjort sig skyldig till brott mot ECHR 4 § 2 bland annat genom bristerna i rättsprocessen nämnda ovan, men de argumenterade inte att den latent närvaron av hot om våld kunde ses som en form av förtryck

Sammantaget är även förtrycksformen våld en aspekt som fått utrymme i ECtHR's dom även om det kunde artikuleras ännu tydligare.

4.6. Rättsväsendets inkluderande av ett strukturellt perspektiv vid bedömningen av förtryck

4.6.1. Är Youngs strukturella sätt att förstå förtryck rimligt?

Svaret på frågan om Youngs sätt att förstå förtryck är rimligt bör hänga ihop med vad som läggs in i begreppet förtryck. Om vi snabbt drar oss till minnes Youngs definition av förtryck låg dess fokus på att den som är förtryckt är någon som undanhålls rätten att lära sig saker och

utveckla färdigheter som krävs i sociala sammanhang.²²⁰ Young har således inte främst fokus på den grövre delen av förtrycksskalan som innehåller fysiskt våld, frihetsberövande med mer, och som av många kanske är det som i första hand förknippas med ordet förtryck. Min tolkning av hennes ambition är att hon inte är ute efter att förringa den värre formen av förtryck, utan snarare vill visa i vilken utsträckningen ett mer vardagligt och strukturellt förtryck existerar som påverkar människors hela liv negativt.

Med Youngs definition av förtryck inkluderas således sådana former av förtryck som uppstår som en följd av vardagligt kränkande beteende. Utgår man från grunden för de mänskliga rättigheterna handlar de om en grundsyn där alla människors liv är lika värda och att därmed alla människor har rätt att behandlas med värdighet och respekt. Om ett sådant synsätt fullt ut skall kunna tillämpas av rättsväsendet kräver det att denna grundsyn är basen i de definitioner av förtryck som finns i traktat och lagar samt tillämpas vid uttolkning i domstolarnas argumentation.

Rättsfallet visade att för att kunna bedöma Chowdury och hans arbetskamraters situation med en sådan utgångspunkt som beskrivits ovan krävdes en inlevelseförmåga i offrens hela livssituation och ett arbetssätt där fler kringliggande aspekter behövde tas i beaktande av domstolen. Vad var det exempelvis som gjorde att det var just dessa individer som gick med på att arbeta på plantagen till låga löner och leva i miserabla tältanrättningar? Vilken beroendeställning kunde man tänka sig att offren hade till förövarna och hur påverkade det vilka val de gjorde och möjligheterna att exploatera dem? I vilken mån kan man tala om att arbetarna frivilligt hade accepterat arbetssituationen?

I ECtHR's argumentation togs sådana aspekter in vilket gjorde att en mer mångfacetterad bild av situationen framträdde. Mot denna bakgrund blev det sedan ett annat utfall än när den grekiska domstolen strikt såg till de teoretiskt möjliga svaren på ovanstående frågor utan närmare anknytning till verklighetens komplexa omständigheter. Det angreppssätt ECtHR valde, i likhet med Youngs synsätt, är en klart svårare väg då det inkluderar gissningar i viss mån som i och för sig kan visa sig inte alltid bli hundra procentigt rätt, men som ger en större möjlighet att komma närmare verkligheten.

Om rättsväsendet är ute efter att leva upp till en nivå av rättvisa och jämlikhet i enlighet med grundprincipen i de mänskliga rättigheterna behöver de använda ett holistiskt perspektiv som tar hänsyn till verkligheten som den ser ut med all dess komplexitet. I denna

---

²²⁰ Young 1990, s. 37–38

komplexa verklighet går det inte att bortse från sådana strukturella sociala mönster som Young så ingående beskriver i sin modell. Den utsatthet arbetarna befann sig i och med sin status som papperslösa var exempelvis en sådan extern omständighet som gjorde att det blev lättare för plantageägaren att utnyttja dem. Man skulle kunna argumentera att det är en omständighet som inte är relevant eftersom arbetarna inte hade tillstånd att arbeta i landet så därför får de skylla sig själva. En argumentation som den grekiska domstolen enligt min bedömning i stort höll fast vid. Men ser man rättigheterna utifrån dess grundläggande universella grundtanke skall individernas rättigheter skyddas alldeles oavsett omständigheterna. Då måste exempelvis denna utsatthet tas i beaktande, vilket blir möjligt med den strukturella syn på förtryck som Young presenterar.

Sammanfattningsvis kan konstateras att Youngs teori – såsom vägledande moralisk bas för tolkning och tillämpning av rättighetstraktaten – varit ett verkningsfullt instrument vid bedömningen av domslutet. Hennes teori gav möjlighet att bedöma huruvida kränkningar av de mänskliga rättigheterna i form av förtryck, på ett reellt, verklighetsnära, men framför allt rättvist sätt, hade vägts in av domstolarna.

En kritik som kan riktas mot Youngs resonemang i boken är dock att samtidigt som hon framför värdet av olikheter och vikten av att bekräfta dessa och att främja sociala grupper, lägger hon samtidigt över ett stort ansvar på den utsatta gruppen att hitta sätt att passa in i den dominanta gruppens sociala struktur. Det gör hon framför allt genom att peka på att en form av förtryck uppstår i och med att förtryckta individer inte får chansen att lära sig den dominanta gruppens sociala koder. Hon utgår således ifrån att det är den dominanta gruppens sociala vanor och beteenden som andra skall rätta sig efter. Ett större fokus borde riktas mot att den dominanta gruppen skulle anpassa sig till ett mångfacetterat samhälle och ge större utrymme för andra kulturer, värderingar och sociala beteenden. I annat fall skulle olikheterna suddas ut med tiden så att alla till slut betedde sig som den dominanta gruppen, och det tror jag inte är hennes avsikt.

4.7. Sammanfattande slutsatser från analysen

Det grekiska rättsväsendet friade plantageägaren och hans kompanjon från anklagelserna om trafficking och exploatering och motiverade beslutet med att arbetarna frivilligt ingått arbetsavtal, att de kände till villkoren, att de varit fria att avsluta sin tjänst om och när de önskade samt att de inte vid något tillfälle varit frihetsberövade. Domen saknade förankring i

verkligheten i form av medkännande med de utsatta individerna och missade att uppmärksamma relevanta omständigheter i den sociala kontexten, eftersom den varken tog hänsyn till eller fördjupade sig i sådana aspekter som att arbetarna inte fått betalt, deras odrägliga arbetsvillkor och levnadssituation och de omständigheter som gjorde att de godtagit situationen. Därmed brast domstolen i att identifiera sådana aspekter som gör att det går att urskilja förtrycksformer som exempelvis marginalisering, tillstånd av hjälplöshet eller latent hot om våld. Vid min genomgång av rättsfallet utifrån Youngs ansats om förtryck har det framkommit att det grekiska rättsväsendet inte, avseende någon av hennes förtrycksformer, levererat ett domslut som nått upp till den nivå av skydd av individernas rättigheter som ligger i linje med Youngs beskrivning av en grundläggande moral med grund i mänsklig värdighet. Ytterst är detta ett misslyckande som den grekiska staten är ansvarig för och som sedan också uppmärksammades av ECtHR.

Hur gick det då på folkrättslig nivå? Argumentationen i MR-domstolen visade prov på en betydligt större vilja att sätta sig in i individernas situation och att se längre än bara till den fakta som fanns för handen. Att arbetarnas historia och deras status som papperslösa gjorde dem attraktiva som bärplockare på ett av plantagen i Manolada där tusentals andra människor arbetat på liknande plantage under miserabla arbetsförhållanden var ett faktum som inte var oväsentligt. Deras status som papperslösa försatte dem redan initialt i en utsatt position där de inte hade några större möjligheter att kräva sina rättigheter och det stod inför en ständig risk att häktas och utvisas. Denna utsatthet och plantageägarnas sätt att utnyttja den ytterligare genom att inte ge dem betalt var en viktig del i ECtHR's argumentation. De klargjorde att de såg alvarligt på just denna aspekt - att utnyttja andra människors utsatthet – och framförde den som en grundläggande variabel vid bedömning av tvångsarbete och trafficking. Det fanns vidare en ambition hos ECtHR att också uppmärksamma sådana strukturella former av förtryck som Young beskriver som dolda och tas för givet, exempelvis genom att de påpekade att individerna hade hamnat i en situation av hjälplöshet som de inte kunde ta sig ur, bland annat genom ägarens stöld av deras förvärvade tillgångar. ECtHR's resonemang kunde dock ha varit ännu skarpare om de exempelvis i detta sammanhang lagt till ett resonemang om att en konsekvens av att undanhålla lönerna sannolikt även bidragit till förtryck i form av marginalisering, eftersom arbetarna fråntagits möjligheter att delta i sociala sammanhang i samhället omkring dem.

Ytterligare kritik som fångats upp i studien, är att ECtHR kunde gett bättre vägledning vad gäller vissa gränsdragningar, till exempel avseende hur en domstol skulle

kunna gå till väga för att bedöma graden av utsatthet och på samma sätt ge bättre vägledning runt försåtlighet. Exempelvis är det inte helt tydligt i CETS 197 om det är ett krav för tvångsarbete och trafficking att förövaren ska ha haft ett ont uppsåt. Denna öppning för olika tolkningar borde domslutet adresserat bättre så att andra domstolar fick en bättre vägledning.

Ett annat område som kunde ha adresserats bättre är ECtHR's kritik av den grekiska rättsprocessen. I stället för att bara konstatera att offren inte fått en tillfredsställande rättsprocess genom att vissa individer inte getts tillfälle att bli hörda och andra vittnen inte ansågs trovärdiga, kunde ECtHR ha elaborerat runt vilka effekter de olika snedstegen i rättsprocessen kan ha haft på offren i form av förminskad självrespekt och i form av rädsla. Om rättsväsendet inte tar vissa vittnen på allvar när de berättar om övergrepp och om straff mot förövarna kan omvandlas till förövarnas fördel skickar det signaler om att olika människors liv kan anses vara olika värda och att våld mot individer i vissa sociala grupper inte är viktigt. Det kan i sin tur skapa rädsla och reducerad livsglädje för människor genom hela livet. Detaljerade beskrivningar av offrens realitet är därför nödvändiga i domstolarnas bedömning av rättsfall för att få en reell förståelse och möjlighet att skydda människors rättigheter.

I ett försök att sammanfatta kan jag konstatera att det hade varit önskvärt att ECtHR hade gett en mer mångfacetterad syn på former av förtryck och ett större djup i sina resonemang runt varför det är viktigt att skydda individer mot olika former av förtryck. Detta hade de kunnat göra genom att ge exempel eller resonera mer runt verkan och konsekvens som i exemplen ovan. Men trots den kritik jag riktat mot den folkrättsliga domen ser jag ändå att den gett en god upprättelse till de specifika individerna i berört rättsfall och att den kan fungera som en god moralisk kompass för att skydda individer, som arbetar under exploaterande omständigheter, mot förtryck. Även om det finns delar att förbättra enligt mitt resonemang ovan, överensstämmer domstolens tillvägagångssätt och argumentation på flera sätt med Youngs sätt att granska om individer utsatts för förtryck. Dels har ECtHR, som tidigare nämnts, närmat sig offrens reella verklighet genom att titta på individernas helhetssituation vilket varit grunden för förståelse och gett möjlighet till upprättelse. MR-domstolen har även i viss utsträckning sett till strukturella fenomen i samhället som bidragande till att förtryck uppstår, men argumentationen kunde i detta avseende varit mer precis. I min mening uppnådde domslutet således en tillfredsställande nivå av rättvisa med god förenlighet med Youngs ansats. Den gav Chowdury och hans arbetskamrater en röst och visade att de har rätt att bli lyssnade till och de fick därmed upprättelse i form av erkännande

och synliggörande. Det finns stora möjligheter för andra domstolar att använda fallet som grund för resonemang till fördel för individer som utsätts för någon av Youngs förtrycksformer. Förhoppningsvis tråcklar sig detta ökade skydd av individers värdighet ner från statlig nivå till företagsnivå så att liknande fall av kränkande hantering blir mer sällsynt. Förhoppningsvis kommer också resonemang i framtida domslut ske med en än mer mångfacetterad och verklighetsnära analys, som kan bidra till att öka människors förståelse för strukturellt förtryck.

5. Slutdiskussion

I resonemanget ovan med grund i Youngs teori från *Justice and the Politics of Differences* har konstaterats att en individs möjligheter i livet ofta är sammankopplade med tillhörigheten till en viss social grupp, vilket i sin tur ofta, men inte alltid, styrs av i vilket land och i vilken familj individen är född. Den orättvisa fördelningen av arbetspositioner, löner och andra villkor, som transfereras till en orättvisa som rör individers hela liv, går därmed ofta i arv från generation till generation som följd av en grupp tillhörighet som individen ofta inte kan påverka.²²¹ Arbetsvillkoren blir i sin tur avgörande för tillträdet till andra rättigheter som att bli behandlad med respekt och med samma värde som andra, genom att arbetsvillkoren avgör hur stor del av genererade tillgångar en människa får del av. Dels i form av lön och därmed materiell standard, men också i form av tillgång till makt, självrespekt och inflytande.

Vi vet att arbetsvillkoren vid produktion av konsumtionsvaror varierar mycket mellan länder trots att det i många fall handlar om tillverkning och utvinning av produkter som säljs på en internationell gemensam marknad så att de som konsumerar en vara kan ha helt andra förutsättningar än de som producerar den. Komplexiteten i detta faktum och de orättvisor det leder till, samt en känsla av att det inte går att göra något åt det, skapar troligen för många människor, i sin roll som konsument, arbetstagare, arbetsgivare och företagsägare, en känsla av hopplöshet och likgiltighet som paralyserar och i förlängningen normaliserar tillståndet. I normaliseringen ingår således en bild av hur världen fungerar utifrån vem som gör och kan göra vad, och vem som får och kan få olika arbetspositioner, lönenivåer och andra privilegier - den sociala uppdelningen av arbete. Människors upplevelse

---

²²¹ Young 1990, s. 57

av att 'det är så här det är', det vill säga att vissa är privilegierade och andra inte, bidrar till att upprätthålla denna ordning.²²² Men samtidigt som ordningen upprätthålls i det att vissa har ingångar till god och ökande levnadsstandard, medan vissa inte kan ta sig ur en undermålig livssituation, sker en gradvis förskjutning till ännu större ojämlikheter nationellt och globalt.²²³

Det är mot bakgrund av denna verklighet jag väljer att se ECtHR's dom i *Chowdury v. Greece*. Som jag ser det blir domen ett viktigt bidrag till att medvetandegöra orättvisor på arbetsmarknaden, formulera offrens verklighet och ge dem en röst - lika aktuellt nu som när Gayatri Spivak skrev sin klassiska artikel *Can the Subaltern Speak?*²²⁴ för 30 år sen. Utvecklingen, kan vi konstatera, går inte med någon rask takt, men domslut såsom *Chowdury v. Greece* är viktiga som vägledning, genom ECtHR's prejudicerande mandat för att ge tolkningsstöd till domstolar i Europa vid implementering av ECHR. Domstolar i Europa har nu möjlighet att falla tillbaka på denna dom i sin argumentation om var gränserna får gå vid behandlingen av arbetskraft. Därmed kan domslutet bli en kugge i hjulet på väg mot upprättelse för människor i produktionsledet och genom ECtHR's ställning som viktig prejudicerande kraft inom det folkrättsliga systemet och genom de övriga MR-domstolarna, förhoppningsvis även med effekter utanför Europa.

Jag låter denna uppsats avslutas med ett citat från *Chowdury-fallet* som statuerar grunden för den folkrättsliga synen på tvångsarbete och trafficking: ”*there can be no doubt that trafficking threatens the human dignity and fundamental freedoms of its victims and cannot be considered compatible with a democratic society and the values expounded in the Convention (ECHR)*.”²²⁵ Det vill säga, fritt översatt, att ”*det finns ingen tvekan om att trafficking hotar den mänskliga värdigheten och fundamentala friheten hos sina offer och det kan inte anses vara förenligt med ett demokratiskt samhälle och med de värden som uttrycks i konventionen*”. Detta borde vara en självklarhet och är redan fastlagt i konventionen, men mot bakgrund av hur verkligheten ser ut och att rätten att inte utsättas för exploatering alltför ofta kränks är det en viktig markering av domstolen att referera och koppla denna fundamentala rättighet specifikt till *Chowdury-fallet* för att på så sätt visa att dessa människor har samma värde som vem som helst och att rättigheterna gäller även dem.

---

²²² Ibid, s. 15–16 och 58–59

²²³ Benería, Berik och Floro 2016, s. 227–228

²²⁴ Spivak, i Williams och Chrisman 2015, s. 66–111

²²⁵ *Chowdury* §93

Litteraturlista

- Arnold, Denis. Transnational Corporations and the duty to Respect Basic Human Rights, *Business Ethics Quarterly*, Vol. 20, Issue 3. (2010): 371-99.
- Asta, Gabriele. The Chowdury Case before the European Court of Human Rights: A Shy Landmark Judgement on Forced Labour and Human Trafficking, *Studi sull'integrazione europea*, XIII, (2018): 195-212
- Beckman, Ludvig. *Grundbok i idéanalys – Det kritiska studiet av politiska texter och idéer*, Stockholm: Santérus Förlag, 2005.
- Benería, Lourdes, Berik, Günseli och Floro, Maria, S. *Gender, Development and Globalization - Economics as if all people mattered*, 2 uppl. New York: Routledge, 2016.
- Benhabib, Seyla. Deliberative Rationality and Models of Democratic Legitimacy. *Constellations*, Volume 1, Issue 1. (1994): 26-52.
- Clapham, Andrew. Non-State Actors. I *International Human Rights Law*. Moeckli, Daniel, Shah Sangeeta och Sivakumaran Sandesh (red.), 531-549. New York: Oxford University Press, 2014.
- Cragg, Wesley. Ethics Enlightened Self-Interest and the Corporate Responsibility to Respect Human Rights: A Critical Look at the Justificatory Framework, *Business Ethics Quarterly*, Volume 22, Issue 1. (2012): 9-36
- The Council of Europe, Explanatory Report, accompanying the Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human beings (CETS 197). 2014.
- Forst, Rainer. *Elements of a Constructivist Theory of Justice, The Right to Justification*. Columbia University Press. New York, 2012.
- Fraser, Nancy och Bourdieu, Pierre. *(Mis) recognition, social inequality and social justice*. Routledge. Abingdon, 2007.
- Fuentes, Alejandro. Protection of Indigenous Peoples' Traditional Lands and Exploitation of Natural Resources: The Inter-American Court of Human Rights' Safeguards. *International Journal of Minority and Group Rights*, 24. (2017): 229-253

Hardoon, Deborah. An economy for the 99%, *Oxfam Briefing Paper*, Oxfam GB for Oxfam International, (2017) doi: 10.21201/2017.8616

Heath, Joseph, Moriarty, Jeffrey och Norman, Wayne. Business Ethics and (or as) Political Philosophy, *Business Ethics Quarterly*, Vol. 20, No. 3. (2010): 427-452.

Mohanty, Chandra. *Feminism Without Borders, Decolonizing Theory, Practicing Solidarity*. Duke University Press, 2003.

Moratis, Lars, Out of the ordinary? - Appraising ISO 26000's CSR definition, International. *Journal of Law and Management*, Vol. 58 Issue: 1. (2015): 26-47.

The Reintegration Centre for Migrant Workers. *Trafficking for labour in Greece* av The Reintegration Centre for Migrant Workers i anslutning till rapporten *Combating trafficking in human beings – going beyond* av Churches Commission for Migrants in Europe. (2011). Referens ISEC/2007/556.

Scherer, Andreas Georg och Palazzo, Guido. The New Political Role of Business in a Globalized World: A Review of a New Perspective on CSR and its implications for the Firm, Governance and Democracy. *Journal of Management Studies*, 48:4. (2011): 899-931.

Seery, Emma och Caistor Arendar, Ana. Even it up – time to end extreme inequality, *Oxfam International Report*. Oxfam GB for Oxfam International, (2014) ISBN 978-1-78077-721-4

Sen, Amartya. Elements of a Theory of Human Rights, *Philosophy and Public Affairs*, 32(4). (2004): 315-56.

Spivak, Gayatri. Can the Subaltern Speak? 1988. I Williams, Patrick och Chrisman, Laura. (red.). *Colonial Discourse and Post-Colonial Theory: A Reader*. Columbia University Press, 2015.

Stoyanova, Vladislava. *Human Trafficking and Slavery Reconsidered - Conceptual Limits and States' Positive Obligations*. New York: Cambridge University Press, 2017.

Wettstein F. CSR and Debate on Business and Human Rights: Bridging the Great Divide. *Business Ethics Quarterly*. Vol 22, Issue 4. (2015): 739-770.

The University of Chicago. *Iris Marion Young, 1949-2006*. The University of Chicago News Office, Chicago, release 2 August 2006. <http://www-news.uchicago.edu/releases/06/060802.young.shtml> (Hämtad 2018-09-30)

Young, Iris Marion. *Justice and the Politics of Differences*, New Jersey: Princeton University Press, 1990.

Young, Iris Marion. Responsibility and global justice: a social connection model, *Social Philosophy and Policy*. Volume 23, Issue 1, (2006): 102-130.

Yu, Xiaomin. Impacts of Corporate Code of Conduct on Labor Standards: A Case Study of Reebok's Athletic Footwear Supplier Factory in China. *Journal of Business Ethics*, (2008) 81:513–529.

Bilaga 1. Relevanta lagrum i grekisk lagstiftning

Article 22 § 3 of the **Constitution** provides:

“Any form of compulsory labour shall be prohibited.”

Article 323 (servitude) of the Criminal Code and **Article 323A** (human trafficking) of the same Code, as amended by Law no. 3064/2002 (amending the Criminal Code in matters of human trafficking, pornography, incitement of a minor to immorality, assisting or benefiting from prostitution, victim assistance) read as follows:

Article 323

1. Anyone who practises servitude shall be punished by imprisonment.
2. Servitude includes any act of arrest, appropriation and disposal of an individual which seeks to make him a slave, any act of acquisition of a slave for the purpose of resale or exchange, the act of assignment by sale or exchange of an already acquired slave and, generally speaking, any act of trafficking or transporting of slaves.
...”

Article 323A

1. Anyone who, through the use of force or the threat thereof, or any other means of coercion or abuse of authority or power or abduction, recruits, transports, brings into the country, detains, protects, delivers – with or without consideration – or obtains from a third party, any person, with the aim of taking cells, tissue or organs from that person, or of exploiting that person’s work or begging, whether this is done for personal gain or on behalf of another, shall be punished by imprisonment of up to ten years and a fine of between EUR 10,000 and EUR 50,000.
2. The above-mentioned punishment shall also be imposed on offenders who, pursuing the same purpose, obtain the consent of any person or attract the latter under false pretences, taking advantage of the person’s vulnerability, by means of promises, gifts, sums of money or other benefits.
3. Anyone who, with full knowledge of the facts, accepts the work provided by persons who have been subjected to the conditions described in paragraphs 1 and 2 above, shall be punished by imprisonment for a minimum term of six months.

4. Anyone who has committed the offence provided for in the preceding paragraphs shall be punished by imprisonment for at least ten years and a fine of between EUR 50,000 and EUR 100,000 if the offence:

...

(b) is committed repeatedly;

...

(d) has as a consequence particularly serious harm to the health of the victim or has exposed the victim's life to grave danger.”